

**Міністерство освіти і науки України**  
**Київський національний університет імені Тараса Шевченка**  
**Навчально-науковий інститут філології**  
**кафедра теорії і практики перекладу з англійської мови**

**Особливості перекладу лексичних стилістичних засобів у творах**  
**Дж.Р. Р. Толкіна та їх екранізації (На матеріалі першого фільму "Хобіт" та**  
**відповідної текстової частини роману)**

**Кваліфікаційна робота**  
освітнього ступеня «бакалавр»  
студентки 4 курсу бакалаврату  
освітньої програми  
«Переклад з англійської та другої західноєвропейської  
мови»  
спеціальність 035.041 «Філологія (Германські мови та  
літератури (переклад включно), перша – англійська)»

**Софія Олександрівна ПНЧУК**

**Науковий керівник:**

канд. філол.н., доц. Мар'яна ОЛЕНЯК

**«Допущено до захисту»**

Протокол засідання

кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови

**протокол № 13 від «03» червня 2024 року**

завідувач кафедри \_\_\_\_\_ (підпис)

в.о.зав.каф., канд.філол.наук Олена ПІДГРУШНА

## Анотація

**Актуальність** теми полягає у зростаючому попиті українського суспільства на якісний переклад сучасної англomовної художньої літератури та її екранізації рідною мовою, а також у необхідності поповнення інформаційного доробку сучасних українських дослідників щодо аналізу особливостей та підходів до перекладу лексичних стилістичних засобів у цій сфері.

**Об'єкт дослідження:** лексичні стилістичні засоби у тексті першої частини роману Дж.Р. Р. Толкіна «Хоббіт» та його екранізації Пітером Джексоном. **Предмет дослідження:** особливості перекладу лексичних стилістичних засобів у тексті твору та його екранізації. **Мета дослідження:** зіставний аналіз особливостей перекладу лексичних стилістичних засобів у тексті першої частини роману Дж.Р. Р. Толкіна «Хоббіт» та його екранізації Пітером Джексоном. **Методи дослідження:** загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та лінгвістичні (зіставний).

**Наукова новизна:** полягає у дослідженні особливостей використання стилістичних лексичних засобів у романі Толкіна та його екранізації, а також у виявленні та систематизації перекладацьких трансформацій, що застосовуються для передачі цих засобів українською мовою.

**Практична значимість:** результати дослідження можуть бути використані для удосконалення практики перекладу творів Дж. Р. Р. Толкіна, а також для підготовки навчальних матеріалів з курсу перекладу.

Проаналізовано використання стилістичних лексичних засобів та способи їх відтворення під час перекладу у наведених романі та екранізації, теоретично обґрунтовано види стилістичних засобів та класифікацію перекладацьких трансформацій та емпірично досліджено специфіку вжитку стилістичних засобів у художньому тексті Толкіна та прийоми їх перекладу українською мовою.

Виявлено, що мова роману багатша на тропи та стилістичні фігури порівняно з кінотекстом через жанрові відмінності.

**Ключові слова:** кінотекст, перекладацькі трансформації, стилістичні лексичні засоби, художній переклад, кінопереклад

## Summary

**The relevance** of the topic lies in the growing demand of Ukrainian society for high-quality translation of modern English-language fiction and its adaptation into the native language, as well as in the need to supplement the information heritage of contemporary Ukrainian researchers on the analysis of the specifics and approaches to the translation of lexical stylistic means in this area.

**Object of research:** Lexical stylistic means in the text of the first part of J.R.R. Tolkien's novel 'The Hobbit' and its film adaptation by Peter Jackson.

**Subject of research:** Features of translation of lexical stylistic means in the novel's text and its film adaptation.

**The purpose of the research:** A comparative analysis of the peculiarities of translation of stylistic lexical means in the text of the first part of the novel and the adaptation.

**Research methods:** General scientific (analysis, synthesis, induction, deduction) and linguistic (comparative).

**Scientific novelty:** The article aims to study the peculiarities of the use of lexical stylistic means in the novel and its film adaptation, as well as identify and systematize the translation transformations used to convey these means into Ukrainian.

**Practical significance:** The results of the study can be used to improve the practice of translating J.R.R. Tolkien's works, as well as to prepare teaching materials for translation courses.

The use of stylistic lexical means and the ways of their reproduction in translation in the novel and its film adaptation has been analysed, the types of stylistic devices and the classification of translation transformations are theoretically substantiated, the specifics of the use of stylistic devices in Tolkien's literary text and the methods of their translation into Ukrainian are empirically investigated.

It has been found that the language of the novel is richer in stylistic figures compared to the film text due to genre differences.

**Keywords:** cinematic text, translation transformations, stylistic lexical means, literary translation, film translation.

## ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ I. Основні теоретичні засади вивчення перекладацьких трансформацій	8
1.1 Стилiстичнi засоби виразностi у творах художньої лiтератури	8
1.2. Перекладацькi трансформацiї та їх класифiкацiя	12
1.3. Особливостi художнього перекладу стилiстичних засобiв українською мовою	19
Висновки до Роздiлу 1	22
Роздiл II. Дослiдження використання лексичних трансформацiй в текстах художнього жанру англomовної лiтератури українською	23
2.1. Аналiз функцiонування та перекладу лексичних стилiстичних засобiв у вибранiй частинi тексту роману	23
2.2. Аналiз функцiонування та перекладу лексичних стилiстичних засобiв в екранiзацiї	37
2.3. Порiвняльний аналiз функцiонування та перекладу лексичних стилiстичних засобiв у вибранiй частинi тексту роману та екранiзацiї	41
Висновки до роздiлу 2	45
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	53
ДОДАТКИ	54

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Важливість використання стилістичних засобів у різних стилях, на які багата українська та англійська мови, важко переоцінити. Літературна мова, зокрема, послуговується широким їх спектром та відіграє ключову роль у формуванні художнього стилю мовлення. Переклад художніх творів вимагає особливої майстерності, адже вимагає від нас не лише знання мови оригіналу та мови перекладу, а й ефективного та влучного відтворення образності, розуміння підтекстів та врахування екстралінгвальних факторів.

Одним із ключових аспектів є поняття перекладацьких трансформацій і опанування не тільки теоретичних засад, а й методів практичного їх застосування, які є невід'ємною складовою базових знань перекладача. Зокрема, перекладацькі трансформації були предметом досліджень таких видатних українських вчених, як В. Дейнеко, І. Корунець, К. Лисенко, Г. Мірам, Н. Нестеренко, В. Шпак та інших.

До того ж, ще однією помітною проблемою вітчизняного перекладознавства варто визнати нестачу теоретичних та практичних досліджень у галузі. Через історичні та політичні обставини розвиток перекладознавчої науки з опорою на витоки радянських досліджень та тривалий вплив російських шкіл перекладу, що застаріли, є нерелевантним для українського сегменту цієї науки. Засилля концепцій перекладу російських вчених ускладнює пошук та систематизацію теорії перекладознавства вітчизняними науковцями.

Вміння передати тонкощі відтінків значень та застосування того чи іншого засобу в оригінальному творі у тексті перекладу вже давно цікавить перекладачів та перекладознавців всього світу, а особливе пошвавлення вивчення та розвиток цієї галузі наукового знання бачимо впродовж останніх кількох десятиліть. Загальносвітову тенденцію також спостерігаємо і у вітчизняному перекладі, як наслідок: світові сучасні та класичні видання стають все більш доступними для українського читача рідною мовою.

Варто зазначити, що такий зростаючий інтерес українського читача нині вмотивований зокрема розгортанням збройної агресії Російської Федерації на всій території України впродовж останніх двох років. Події призвели до глибшого самоусвідомлення більшої кількості українців як таких та розуміння невіддільності

культурного та мовного аспекту від національної ідентичності. Інтерес до книги українською зріс до небачених до повномасштабного вторгнення масштабів, зокрема, за даними опитування цифрового видання Ukrinform та Українського інституту книги, кількість українців, що щоденно читають книжки рідною мовою, з 2020 року зросла майже вдвічі. Тексти книг та написаних на їх основі сценаріїв суттєво відрізняються, що, відповідно, впливає на їх переклад. Однак на сьогодні порівняння перекладу лексичних стилістичних засобів у творах Дж.Р. Р. Толкіна та їх екранізації не були об'єктом наукового дослідження.

Отже, **актуальність обраної теми** дослідження можна обґрунтувати зростаючим попитом українського суспільства на якісний переклад сучасної англomовної художньої літератури та її екранізації рідною мовою, а також браком інформаційного доробку сучасних українських дослідників щодо аналізу особливостей та підходів до перекладу лексичних стилістичних засобів у цій сфері. Саме тому поглиблення практичних і теоретичних знань і детальне дослідження того, що робить перекладацькі трансформації мовних засобів у художніх текстах якісними та ефективними актуальне як ніколи.

**Об'єкт дослідження** складають лексичні стилістичні засоби у тексті першої частини роману Дж.Р. Р. Толкіна «Хоббіт» та його екранізації Пітером Джексоном

Предметом дослідження є особливості перекладу лексичних стилістичних засобів у тексті твору та його екранізації. використання лексичних трансформацій за перекладу художніх текстів з англійської мови на матеріалі твору Дж.Р.Р. Толкіна.

**Метою дослідження** є зіставний аналіз особливостей перекладу лексичних стилістичних засобів у тексті першої частини роману Дж.Р. Р. Толкіна «Хоббіт» та його екранізації Пітером Джексоном.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- Вивчити та узагальнити наявні лінгвістичні розвідки, присвячені лексичним стилістичним засобам експресії та особливостям їх перекладу;
- Дослідити види лексичних стилістичних засобів у тексті першої частини роману Дж.Р. Р. Толкіна «Хоббіт» та його екранізації Пітером Джексоном;

- Визначити трансформації за перекладу лексичних стилістичних засобів у тексті першої частини роману Дж.Р. Р. Толкіна «Хоббіт» та його екранізації Пітером Джексоном;
- Здійснити зіставний аналіз досліджуваних текстів на предмет використання в них лексичних стилістичних засобів та відповідних трансформацій, застосованих у процесі перекладу.

У даній роботі було використано як загальнонаукові, так і суто лінгвістичні **методи дослідження**. Загальнонаукові методи охоплюють метод аналізу, синтезу, індукції та дедукції. Аналітичний підхід був реалізований під час вивчення спеціалізованої літератури з теми дослідження, тоді як метод синтезу був застосований задля систематизації даних, отриманих у результаті аналізу, з метою встановлення взаємозв'язку між застосуванням перекладацьких трансформацій та ефективною передачею сенсу повідомлення. Дослідницький прийом індукції було застосовано для формулювання висновків на основі аналізу емпіричного матеріалу. Дедукція була використана на етапі оцінки перекладацьких трансформацій на предмет забезпечення ефективності та доцільності перекладу. Зіставний метод було використано під час порівняння особливостей лексичних стилістичних засобів та їх перекладу в текстовій версії роману та сценарії його екранізації.

**Практичне** значення роботи полягає у можливості застосування її результатів на заняттях з перекладу, а також під час порівняння стилістичних особливостей дискурсів роману та сценарію його екранізації.

**Структура та обсяг роботи.** Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків та списку використаної літератури (43 найменування). У роботі було проаналізовано 100 стилістичних лексичних засобів у романі Дж.Р. Р. Толкіна «Хоббіт» та 70 таких одиниць у екранізації твору Пітером Джексоном. Загальний обсяг роботи становить 48 друкованих сторінок.

## **Розділ I. Основні теоретичні засади вивчення перекладацьких трансформацій**

### **1.1 Стилiстичнi засоби виразностi у творах художньої лiтератури**

Стилiстичнi засоби виразностi вiдiграють важливу роль у творах художньої лiтератури. До засобiв словесної виразностi мови, що утворюються основi лексико-семантичних явищ, вiдносять тропи i стилiстичнi фiгури [16, с.36].

Троп (грецьк. *trapos* – поворот) – мовний зворот, що полягає у вживаннi слова або виразу у переносному значеннi, сенсi. В основi тропу лежить зiставлення двох явищ, близьких один до одного в нашому уявленнi за будь-якими ознаками [26, с. 627]

Ознаками одного явища ми характеризуємо iнше явище, прагнучи пояснити його, створити про нього конкретне, яскраве уявлення. Використання тропiв створює в мовi художнiх творiв новi поєднання слiв з новим iх значенням, збагачує мову новими вiдтiнками сенсу, присвоює визначуваному явищу те значення, вiдтiнок сенсу, який потрібен автору художнього твору, передає авторську оцiнку явища. В. Кухаренко розрiзняє такi два види тропiв: найпростiшi – порiвняння, епiтет; складнi – метафора, метонiмiя, синекдоха, алегорiя, iронiя, гiпербола, лiтота, перифраз та iн. [10, с. 35].

Порiвняння, що розглядається як «стилiстичний прийом, заснований на образнiй трансформацiї граматично оформленого зiставлення» [10, с. 37], є одним iз засобiв пiзнання людиною навколишнього свiту. Будучи результатом аналітичного спостереження, а також результатом видiленої, поміченої подiбностi мiж об'єктами дiйсностi, образне порiвняння, в першу чергу, виконує функцiю характеристики об'єкта [10, с. 37], а також номiнатиwну функцiю за позначення ознак, станiв, якi не володiють абстрактними визначеннями [4, с. 116]. Таким чином, в основi створення будь-якої образної порiвняльної конструкцiї лежать первиннi уявлення (спостереження), а порiвняння стає результатом сприйняття, який дозволяє виявити схожiсть i вiдмiннiсть в предметах i явищах. У звичне сприйняття слова образне порiвняння вносить новi асоцiацiї, конкретизуючи i по-новому iнтерпретуючи його семантику. Порiвняння засноване на зiставленнi двох понять з метою пояснення

одного з них за допомогою іншого. Для порівнянь характерне індивідуальне, властиве автору сприйняття дійсності.

Важливим прийомом мовної організації будь-якого художнього тексту є активне використання епітетів. Епітет – це художнє визначення слова, що відзначає істотну рису в явищі, що зображується [10, с. 35]. Даний троп є одним із способів інтелектуального і емоційного впливу на читача, засобом виділення тих властивостей і ознак зображуваного письменником явища, на які слід звернути увагу читачів. Природа епітета складна, взаємодіють мовні, стилістичні, психологічні чинники, тому важко провести чіткі межі між логічним визначенням і епітетом.

Одним із експресивних, ємних і багатогранних засобів мовної виразності, яка займає велике місце в стилістиці письменника, є метафора і метафоричний зворот. Відомі різні підходи до визначення метафори і її ролі в мові, зумовлені лінгвістичними і філософськими поглядами різних дослідників на природу метафори, сфери її застосування, мовну інтуїцію та інші питання (В. Кухаренко, О. Ребрій, Єфімов Л.). Метафора – це заміна одного предмета або явища іншим, заснована на їх схожості: властивості одного предмета переносяться на інший, чимось схожий, а перший предмет зазвичай не називається, його потрібно ідентифікувати (тому метафору часто називають прихованим порівнянням) [40, с.252].

Метафора розглядається як семантичний троп, сутність якого полягає в утворенні контекстуально-мовного переносного значення на основі подібності ознак двох предметів, одна з яких вже позначена, і значення, що містить його ознаки, закріпленої за словом в мовній практиці, а друга отримує позначення в певному слововживанні [10, с. 38]. Метафора є засобом за допомогою якого в процесі розумової діяльності людина осягає та проводить паралелі, аналогії, які набувають модальності, оцінності та верифікації картини навколишнього світу [40, с.252].

Стилістичні фігури – особливі, зафіксовані стилістикою мовні звороти, що застосовуються для посилення експресивності та емоційного забарвлення висловлювання і надання стилістичної значущості виразу. Стилістично фігури різноманітні, а методи їх класифікації різні і нерідко довільні, тому що фігури класифікуються з урахуванням емоційних, чуттєвих оцінок. Наприклад, існують такі

типи стилістичних фігур, як антитеза, метафора градація, хіазм, анафора, епіфора та багато інших [11, с. 57].

Гіпербола – навмисне надмірне перебільшення тих чи інших властивостей предмета або явища, що зображується. Гіпербола є стилістичною фігурою, що полягає у явно-перебільшеному виразі думки.

Літота – надмірне зменшення (на протиположності гіперболі).

Іронія – це вживання слова, словосполучення чи речення у сенсі зворотному тому, який безпосередньо в них виражений з метою внесення критичної чи оціночної характеристики явища чи особи. Основою механізму іронії є прихований вираз її авторської негативної суб'єктивно оціночної модальності за допомогою зіткнення формально вираженого компонента, що має часто позитивну семантику, і компонента, що імпліцитно передбачається [11, с. 57]. Така структура іронії дозволяє виділити найбільш значущі для її перекладу елементи сенсу: семантичний, емоційно-оцінний, стилістичний, і навіть найчастіше соціально-культурний компоненти. Їх адекватна передача сприяє повноцінному втіленню іронії у тексті мови перекладу. Функція іронічного висловлювання, як правило, полягає у вираженні авторської оціночної позиції, причому спектр висловлюваних оцінок різноманітний.

Перифраз – один із тропів, у якому назва предмета, людини, явища замінюється вказівкою на його ознаки, найбільш характерні, що підсилюють образність мови.

Алегорія – іносказання. Троп, що полягає в алегоричному зображенні абстрактного поняття за допомогою конкретного, життєвого образу. Часто її можна порівняти із розширеною метафорою. [33, с. 1-2].

Уособлення – приписування властивостей та ознак одухотворених предметів неживим. Евфемізм – нейтральне за змістом та емоційним «навантаженням» слово або описовий вираз, що зазвичай використовується в художніх текстах для заміни інших слів і виразів, які вважаються непристойними або недоречними [10, с. 45].

Алюзія – стилістичний прийом, що містить посилання, аналогію або натяк на певні літературні, історичні, міфологічні чи політичні факти, закріплені в культурі та повсякденному мовленні. Проаналізувавши різні способи тлумачення поняття

алюзії, ми дійшли висновку, що алюзія – це посилання на певні події, факти, особистості, персонажів інших текстів. Як і будь-яке інше явище, алюзія має деякі ключові особливості. Вона збільшує обсяг «джерел», дозволяє використовувати інші стилістичні засоби та може виражати зміст експліцитно та імпліцитно.

Парцеляція – це прийом, що полягає у навмисному розчленуванні речення на кілька частин й оформленні цих частин як самостійних синтаксичних одиниць [25, с.131]. Парцеляція має здатність увиразнювати художній текст, акцентувати увагу на певних деталях опису, роблячи наголос на значущості тих чи інших моментах висловлювання, найважливіших із авторської позиції [30, с. 66]. Прикладом парцеляції є:

Метонімія (грецьк. *metonymía*, буквально – перейменування) – тропа, який ґрунтується на принципі суміжності (частина замість цілого чи навпаки, представник класу замість усього класу чи навпаки).

Метонімія як один із різновидів тропів служить для позначення непрямой характеристики і як і всі мовні засоби надає мові експресивність і виразність. Такі традиційні засоби літературного висловлювання, як порівняння і порівняльні звороти, метафора і метафоричні вирази, епітети, повтори, фразеологізми і фразеологічні звороти виконують важливу семантико-стилістичну функцію, сприяючи авторському самовираженню [4, с. 33].

Стилістичні фігури модифікують, трансформують своє основне значення у процесі мовлення (у процесі створення тексту), тим самим вони виконують текстоутворюючу функцію [25,с.117].

Використання стилістичних фігур створює у мові оригінальне поєднання слів із переносним значенням, наповнює мову відтінками сенсу, який вкладає автор, створюючи цим мовну характеристику мовця.

Мовні фігури у мовленні виконують також і естетичну функцію, демонструючи процес творчості письменника під час створення художнього образу [30, с. 57].

Стилістичні засоби виразності у творах художньої літератури слугують для посилення експресивності та надання емоційного забарвлення мовленню, використовуються для досягнення образності та виразності художнього твору. Застосування стилістичних фігур за створення художнього образу в

англійськомовному художньому дискурсі наділяє описуване явище тим значенням, новим відтінком сенсу, який потрібен у даній мовній ситуації автору, і навіть передає його особистісну оцінку явища.

## 1.2. Перекладацькі трансформації та їх класифікація

Жан Боуз-Бейер з Університету Східної Англії стверджує, що перекладознавство відіграє важливу роль у стилістиці та дозволяє розширити та покращити вивчення стилістики як науки, тож вивчення перекладацьких трансформацій є невід'ємною частиною розвитку цього розділу мовознавства [37, с.241].

Під час перекладу виникають ситуації, де використання еквіваленти слів і виразів, які пропонує словник, неоптимальне. У таких випадках перекладач вдається до трансформаційного перекладу, який полягає в перетворенні або повній заміні внутрішньої форми слова чи словосполучення з метою адекватної передачі змісту висловлювання. Ба більше, художній переклад вимагає від перекладача глибокого творчого опрацювання тексту [1, с.88]. Він має адекватно передати особливості тексту оригіналу, а й зберегти баланс та єдність між дотриманням стилю та змістовою наповненістю твору [19, с.476] Досягнення адекватного перекладу пов'язане зі здатністю правильно визначити проблему перекладу та виконати необхідні лексико-фразеологічні, граматичні та стилістичні заміни [23, с. 80].

Останні дослідження (Т. Козак, В. Лемещенко-Лагода, І. Корунець) показують, що сьогодні не існує єдиної системи класифікації трансформацій, і існують різні думки щодо того, які прийоми перекладу відносяться до трансформацій. Наразі існує багато класифікацій перекладацьких трансформацій, запропонованих різними авторами. Залежно від характеру мовних одиниць тексту твору, перекладацькі трансформації поділяються на стилістичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні, лексичні та граматичні. Суть стилістичних трансформацій полягає у зміні стилістичного забарвлення перекладу. Морфологічні перетворення — це заміна однієї частини мови однією або кількома іншими частинами мови. Синтаксичні

трансформації полягають у зміні синтаксичних функцій слів і словосполучень. Семантичні трансформації здійснюються на основі причинно-наслідкових зв'язків між елементами описуваних ситуацій. Лексичні трансформації є відхиленнями від прямих словникових відповідностей і відбуваються переважно там, де діапазон значень лексичних одиниць мови оригіналу та мови перекладу не збігається. Граматичні трансформації — це трансформація структури речень у процесі перекладу відповідно до граматичних норм мови перекладу [8, с. 222].

1. Лексичні трансформації охоплюють такі види: перекладацька транскрипція, транслітерація та перекладацьке калькування.

Терміном «транскрипція» позначають віднайдення максимально точного відповідника через запис звучання слів вихідної мови графемами мови перекладу [13, с. 127]. Прийом транскрибування полягає у передачі українськими літерами не написання, а звучання англійського слова іншими словами, це передача звукової форми літерами. У лінгвістиці вважається, що транскрипція і транслітерація завжди взаємопов'язані, оскільки елементи транслітерації дають себе знати навіть за використання транскрипції тієї чи іншої лексичної одиниці, це можна побачити у наступних аспектах: транслітерація невимовних звуків; транслітерація редукованих голосних; передача подвійних приголосних; за наявності кількох варіантів вимови вибір варіанта, ближчого до написання [9, с. 91]. Транскрипція часто застосовується за перекладу ономастичних одиниць.

Транскрипція стилістичних засобів виразності за перекладу передбачає механічне перенесення лексичної одиниці з вихідної мови до мови перекладу за допомогою графічних засобів, максимально наближених до оригінальної фонетичної форми. Власне переклад таких одиниць, як прийом передачі їх на мову перекладу, застосовують, як правило, у тих випадках, коли транскрипція з тих чи інших причин є неможливою або небажаною. Мова може йти про запровадження неологізму, приблизний переклад реалій або про «контекстуальний переклад».

Транслітерація — це побуквенна передача окремих слів і текстів однієї графічної системи засобами іншої системи. На думку О.Ковтун та О.Помазан транслітерація входить до традиційного переліку способів перекладу власних назв та

вибір між використанням цієї трансформації обумовлений перекладацьким звичаєм [7, с.51].

Калькування належить до найпоширеніших прийомів перекладу стилістичних засобів виразності. Домінанта калькування полягає в тому, що всі слова та вирази вихідної мови перекладаються за допомогою точного відтворення засобами перекладної мови зі збереженням морфологічної структури [14, с. 19]. Слід зазначити, що калькування є одночасно і спосіб перекладу безеквівалентної лексики, та спосіб запозичення лексичних одиниць – слів та словосполучень, термінів, реалій, неологізмів з іншої мови.

2. Граматичні трансформації (дослівний переклад, членування речень, об'єднання речень, перестановки та граматичні заміни). Через те, що мовні системи відрізняються не тільки лексично, а й граматично, перекладачеві за відтворення стилістичних засобів виразності доводиться використовувати і граматичні трансформації. Граматичні трансформації можуть бути викликані різними причинами граматичного та лексичного плану. У деяких випадках вони тісно переплітаються і мають лексико-граматичний характер.

Граматична трансформація – один із прийомів перекладу, що полягає у зміні структури речення чи словосполучення за збереження семантики висловлення. Це повна чи часткова реконструкція речення, заміна частин мови та членів речення під час перекладу [15, с. 78]. Використання граматичних трансформацій за перекладу досліджуваних одиниць пояснюється тим, що українське речення не відповідає англійському за своєю структурою: воно має інші правила щодо порядку слів, розташування речень – головного, підрядного та вставного. Частини мови, якими виражені члени речення, можуть передаватися іншими частинами мови у тексті перекладу. Стислість висловлювання в англійській мові можлива завдяки наявності багатьох структур і форм, потребує введення додаткових слів і навіть речень українською мовою..

Граматичні заміни – відмова від використання у перекладі аналогічних граматичних форм. Заміни може бути піддана граматична категорія, частина мови, член речення, речення певного типу. Важливим прийомом граматичних трансформацій слід вважати заміну англійських іменників українськими дієсловами.

Це пов'язане з багатством і гнучкістю дієслівної системи української мови. Прикметники можуть замінюватись іменниками, дієсловами та прислівниками.

Заміни – досить різноманітний вид перекладацьких трансформацій. Заміні можуть піддаватися граматичні одиниці – форми слів, частини мови, окремі члени речення, види синтаксичних зв'язків тощо.

а) Заміни форм слова. Заміни форм слова передбачають заміну числа іменників, часу дієслів тощо. Норми англійської мови можуть диктувати вживання форми теперішнього часу в підрядних реченнях часу чи умови, тобто там, де українське дієслово-відповідник матиме форму майбутнього часу [14, с. 55].

б) Заміни частин мови. Один з видів – так звана «прономіналізація», або заміна іменника. Під час перекладу з англійської на українську займенники можуть замінюватись іменниками. Помітною заміною за перекладу з англійської мови на українську є заміна іменника, утвореного від дієслова, на дієслово в особовій формі.

Закономірною та звичайною є заміна заперекладу англійського віддієслівного іменника – назви суб'єкта дії (зазвичай з суфіксом -er) на особову форму дієслова в українській мові. Мають місце й інші типи замін частин мови, які можуть супроводжуватися й заміною членів речення, тобто реконструкцією синтаксичної структури речення.

в) Заміни членів речення (перебудова синтаксичної структури речення). За заміни членів речення слова та групи слів у тексті перекладу відбувається перетворення синтаксичної схеми побудови речення. Причини такого типу перебудови можуть бути різними [14, с. 56]. Найпростіший приклад синтаксичної перебудови – заміна англійської пасивної конструкції українською активною, коли в реченнях українською підмет може замінюватись доповненням на початку конструкції. За перекладу англійських речень українською мовою доповнення з прийменником «by» може стати підметом або підмета не бути взагалі. Це називається «невизначено-особова» конструкція.; форму пасивного виду англійського дієслова замінюють активною формою українського. З української на англійську мову за перекладу може відбуватися зворотна заміна «актив – пасив». Членування речення – це поділ одного складного (рідше – простого) речення на два простіших. Прийом об'єднання речень є протилежним до нього.

Дослівний переклад (нульова трансформація) – спосіб перекладу, у якому синтаксична структура мови оригіналу замінюється аналогічною структурою цільової мови, не беручи до уваги контекстуальні фактори [36, с.127].

Часто нульова трансформація веде до спотворення змісту у мові перекладу, порушуючи її норми, тому використовується лише за умови виконання комунікативних цілей наближено до оригінального твору [34, с. 75]

Як вид перекладацької трансформації, перестановка – це зміна порядку розміщення мовних одиниць у повідомленні перекладу порівняно з текстом оригіналу [14, с, 50].

Транспозиція, зокрема, включає перестановку складових речення мови оригіналу у мові перекладу, що забезпечує можливість перекладачу отримати необхідне емоційне та оцінне навантаження певного фрагменту у тексті [17, с.92].

Перестановки обумовлені низкою причин, зокрема через відмінність у ладі (порядку слів) речення в англійській та українській мовах. Як правило, речення в англійській мові починається з підмета або групи підмета, далі йде присудок або група присудка. Для англійської мови характерно, що на першому місці стоїть рема. Інша інформація про обставини місця та обставини часу типово розташовуються наприкінці речення [5, с.16]

В українській мові порядок слів у реченні вільний. Проте існують певні загальні правила, як-от: підмет стоїть перед присудком, узгоджене означення — перед означуваним словом, неузгоджене — після означуваного слова. Це слід враховувати під час перекладу [5, с.16]. Елементами, які можуть зазнавати перестановки, є: слова, словосполучення, частини складного речення, самостійні речення. Одним з випадків перестановки є зміна порядку слів та словосполучень у структурі речення, пов'язана із комунікативним членуванням.

3. Лексико-граматичні трансформації: антонімічний переклад, описовий переклад та прийом компенсації, експлікація, додавання, опущення.

Ще одним видом перекладацької трансформації за відтворення українською мовою стилістичних засобів виразності є експлікація. Експлікація, або описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, за якої лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, що пояснює її значення, тобто дає

більш-менш повну експлікацію або визначення у мові перекладу» [15, с. 60]. Експлікація вимагає перекладу реалій. Часто інформація, необхідна для сприйняття лексеми може не бути імпліцитною, адже є загальнокультурного дискурсу мови оригіналу [35, с.167]. За допомогою експлікації можна передати значення будь-якого безеквівалентного слова в оригіналі.

Приєм описового перекладу включає опис, пояснення і тлумачення реалії і використовується, коли транскрибування реалії неможливе. До того ж, національний колорит реалії читач може зрозуміти лише в тому випадку, якщо перекладач вибере для опису «правильні» або відповідні мовні засоби. Описовий метод не є адекватним перекладом. Описовий переклад передбачає передачу значення іншомовного слова шляхом використання розширеного пояснення. Цей вид трансформацій забезпечує достатньо точну передачу значення терміну, але в тексті багатослівне пояснення ускладнює синтаксичну конструкцію речення, кількісно змінює склад перекладу [14, с. 79].

Додавання – граматична трансформація, завдякий якій у тексті перекладу збільшується кількість слів, словосполучень чи членів речення, а зміст доданого слова чи конструкції пояснює те, що в оригіналі виражено граматично [17, с. 105]. Додаванням вимагає розширення тексту оригіналу у зв'язку з необхідністю повноти передачі його змісту, зважаючи на граматичну розбіжність між мовами оригіналу та перекладу.

Перекладачеві доводиться вдаватися до прийому додавання для передачі імпліцитної інформації, яка в мові оригіналу може виражатися граматичними засобами, недоступними у мові перекладу. У такому разі переклад вимагає додаткових лексичних одиниць, що компенсують розбіжність структур мов та дозволяють реципієнту тексту зрозуміти авторську думку.

Опущення (опущення тих чи інших слів під час перекладу) – зворотний додаванню процес, за якого вилучається певний елемент, тобто надлишкові мовні одиниці. У більшості випадків це елементи, які відносяться до структури мови [17, с. 103]. Опущення – це лексико-граматична трансформація, у ході якої слово, словосполучення чи підрядне речення можуть виявитися семантично зайвими (надмірними). Як зауважує М. Г. Шемуда, опущення рідко є структурно

обов'язковим, зазвичай воно викликане стилістичними міркуваннями і стосується традиційно нормативної надмірності в мові-джерелі та не приймаються у мові-перекладі [31, с. 117].

4. Стилiстичнi трансформацiї. Суть стилістичних трансформацій полягає в зміні стилістичного забарвлення одиниці, що перекладається. Метою стилістичних трансформацій стилістичних засобів виразності за перекладу художніх текстів є отримання структури в мові перекладу, що відповідає формальному і змістовному плану структури в мові оригіналу. Цей процес буде тим складнішим, чим довша лінгвістична тривалість одиниці перекладу в мові оригіналу. Крім того, на глибину і складність стилістичних перетворень буде впливати і низка інших чинників, серед них: денотативний фон, тобто фрагмент дійсності навколишнього середовища, в якому створювався вихідний текст і індивідуальний авторський стиль, в якому відображається ставлення автора до подій, описуваних у художньому творі [30, с. 119]. Названі чинники вимагають від перекладача глибокого знання як денотативного фону, на якому розгортаються дії тексту мови оригіналу, так і особистості автора, який створює цей текст.

Стилiстичнi прийоми використовуються автором художнього твору для надання йому певної «окраски», тону, а також для вироблення власної оцінки вихідних подій. Стилiстичнi прийоми рiзних мов в основi однi i тi ж, однак, їх функціонування в речах рiзне. Працюючи з оригінальним художнім текстом перекладач має визначити функцію використовуваного стилістичного прийому та прийняти необхідне рішення про можливість збереження цього прийому в тексті перекладу або про заміну його іншим стилістичним прийомом.

Вибір певної перекладацької трансформації обумовлений внутрішніми лінгвістичними особливостями мови оригіналу та мови перекладу, а основну відмінність у застосуванні тієї чи іншої перекладацької трансформації можна пояснити особливостями функціонального стилю тексту перекладу, пов'язаних із синтетичною природою обох мов.

### 1.3. Особливості художнього перекладу стилістичних засобів українською мовою

За створення художнього образу письменники широко застосовують різні мовні засоби виразності. До використання стилістичних фігур і тропів автори вдаються для того, щоб надати художньому тексту більшу яскравість і виразність. У перекладача є вибір: скопіювати у цільовому тексті стилістичний прийом оригіналу, у випадку, коли ж це неможливо – перекладач повинен створити власний стилістичний засіб в перекладному тексті. Водночас автор перекладу має враховувати те, що такий засіб повинен володіти ефектом, аналогічним до тексту оригіналу. За передачі різних видів тропів – епітетів, порівнянь, метафор, алюзій, оксюморонів тощо – перекладачеві щоразу потрібно прийняти перекладацьке рішення: чи раціонально зберегти їх основоположні образи, чи виправданою буде заміна образу в перекладі іншим.

Розглядаючи переклад роману-фентазі важливо наголосити на значущості виражальних засобів, які роблять текст більш емоційним, насиченим, індивідуальним. Варто взяти до уваги поняття адекватності перекладу стилістичних засобів виразності. Адекватним перекладом, за А.Федоровим, називається переклад, який забезпечує практичні завдання перекладацького акту на максимальному для досягнення цієї мети рівні еквівалентної відповідності, не допускаючи порушення норм або узусу мови перекладу, дотримуючись жанрово-стилістичних вимог до текстів цього виду та відповідаючи суспільно-визнаній нормі перекладу [20, с.109].

Іншими словами адекватність – це відповідність тексту перекладу меті перекладу, відповідність оригіналу за функцією і виправданість вибору засобів в перекладі; якість перекладацького рішення як процесу [29, с. 73].

Переклад кіносценарію є ключовою частиною адаптації відеопродукції для української аудиторії. Деякі методи адаптації кінофільмів, такі як дубляж або закадровий переклад, на початку свого розвитку були схожими на усні форми перекладу, оскільки актор часто виконував ще й функцію перекладача, де покладаючись лише на аудіовізуальну доріжку часто можна стикнутися із шумом та іншими перешкодами [18, с.1-2].

Однак, все частіше за здійснення професійного дубляжу та субтитрування перекладачі покладаються здебільшого на подані компанією-замовником діалогові листи, що робить їх тісно пов'язаними із художнім перекладом та адаптацією книг, адже зазвичай цей вид перекладу здійснюється у письмовій формі. [21, с.121].

Досягнення адекватності такого перекладу є ключовим для здійснення підбору оптимальних для мови перекладу смислових рішень [21, с.123].

Дж. Р.Р. Толкін у свої творах вживає різні виражальні засоби. До виражальної лексики належать епітети, порівняння, метафори. Вони утворюють низку понять, які є поетичними самі по собі, наприклад: *silver embroidery, gleaming glowing jewels, gold armour, pretty hearts* та ін.

У художньому тексті твору-фантазі естетичні функції можуть виконувати фонетичні, словотвірні, морфологічні й синтаксичні мовні засоби. Звукопис у таких творах, суфікси емоційної оцінки, проєкція граматичних категорій на семантику тексту, використання звертань, обірваних речень, слів речень – усе це створює не лише естетичний смисл, але й чималі труднощі під час перекладу [12, с. 119].

Професійний перекладач користується різними способами передачі властивих для оригіналів художніх творів стилістичних прийомів виразності, щоб надати тексту перекладу більшу яскравість і виразність. Якщо певний стилістичний нюанс неможливо передати українською мовою, перекладач може "компенсувати" це, створивши в іншому місці тексту схожий образ, але з тією ж стилістичною спрямованістю [12, с. 119].

Переклад метафор відноситься до стилістичних особливостей перекладу. У разі, якщо у мові перекладу правила сполучуваності та традиції вираження емоційно-оцінної інформації збігаються з мовою оригіналу, може застосовуватися повний переклад. Але такі випадки рідкісні. Для традиційних культурних образів (як правило, біблійних і історичних) можуть бути використані традиційні відповідники, але їх кількість теж невелика. Найчастіше відбувається структурна перебудова або заміна метафори, або її опущення.

У фентезійних творах метафора використовується на рівні з іншими засобами виразності, будучи складовою багатьох образів. Іноді через традиційні особливості сполучуваності метафора у мові перекладу піддається трансформаціям.

За використання стилістичних засобів та їх відтворенні в українському перекладі, автори перекладу широко застосовують різні перекладацькі трансформації. До використання стилістичних фігур і тропів письменники вдаються для того, щоб надати тексту більшу яскравість і виразність. Передаючи функції різних видів тропів – епітетів, порівнянь, метафор, алюзій, оксюморонів і т. п. – перекладач має прийняти рішення: чи раціонально зберегти їх основоположні образи, чи виправданим буде заміна образу в перекладі іншим образом. Водночас перекладач має враховувати вимогу, що такий засіб буде володіти ефектом, аналогічним до тексту оригіналу.

## Висновки до Розділу 1

Стилістичні лексичні засоби – це художньо-мовленнєві явища, які створюють образність оповіді. Вони є найефективнішим інструментом впливу на читача, формуючи у реципієнта необхідний настрій, правильне бачення проблеми чи вчинку там, де це необхідно. Це прийоми, які роблять мову наочною, образною і особливим чином оформлюють її, привертаючи до неї увагу. Стилістичні лексичні засоби є важливим компонентом художнього твору. Їхнє застосування дозволяє зробити діалоги персонажів, а також всю лінію оповідання яскравішими та незабутніми для читачів. Спектр мовних засобів, які використовує письменник у тексті художньої літератури, відзначається широким діапазоном і різноманіттям варіантів, а також можливостей їхнього застосування.

До тропів належать: метафора (вид тропу, заснований на асоціації за подібністю чи аналогією); синекдоха (вживання частини замість цілого); метонімія (заміна одного слова іншим на основі реальної подібності); епітет (влучне визначення, яке надає мові образності та вказує на суттєву ознаку слова); перифраз (вираз, що описово передає зміст іншого виразу чи слова); гіпербола (стилістична фігура явного та навмисного перебільшення для посилення виразності); оксюморон (образне поєднання понять, що суперечать одне одному); антономазія (заміна номінального імені власним, або навпаки) тощо.

Стилістичні фігури – це зафіксовані стилістикою спеціальні мовні звороти, що застосовуються для підвищення експресивності та емоційного забарвлення висловлювання, а також для надання стилістичної значущості виразу. Стилістичні фігури широко використовуються в художніх і літературних творах. У художній літературі застосовуються такі стилістичні фігури як різні види повторів (анафора, епіфора, градація); еліпсис, зевгма, паралелізм, парентеза, іронія, каламбур, алегорія тощо.

Основним завданням перекладача є відтворення функції використаного письменником тропу чи стилістичної фігури, застосувати всі можливі мовні засоби перекладу для досягнення цієї мети.

## Розділ II. Дослідження використання лексичних трансформацій в текстах художнього жанру англomовної літератури українською

### 2.1. Аналіз функціонування та перекладу лексичних стилістичних засобів у вибраній частині тексту роману

Нині жанр фентезі особливо популярний. Одним з фундаторів цього жанру був британський письменник Дж. Р. Р. Толкін. Такі характерні риси творів-фентезі як інтерес до нових світів, незвичайних героїв, дивовижних пригод зробили роман Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» (*The Hobbit, or There and Back Again*) шедевром світового рівня [42, с. 5]. Досліджуваний роман відноситься до жанру романів «фентезі», що значною мірою визначає складність його сприйняття та перекладу, адже саме поняття жанру пов'язане із низкою лінгвістичних явищ і дисциплін, які мають схожу комунікативно-мовленнєві властивості [39, с.24].

Дія роману розгортається в Середзем'ї третьої доби. Толкін не придумав назву Середзем'я. Насправді це модернізована версія назви світу, населеного людьми, яка використовувалася в стародавніх північноєвропейських мовах, таких як давньоанглійська (*middangeard*) і середньоанглійська (*middelerde*) [38, с.17-18]. У романі розповідається про хобіта Більбо Беггінса і про пригоди, у які він потрапляє разом із чарівником Гендальфом і групою гномів.

«Хобіт, або туди і звідти» спочатку була історією, яку Дж. Р. Р. Толкін розповідав своїм дітям. У такому вигляді вона була написана десь між 1929 і 1936 роками. Опублікований твір в 1937 році. Його описують як фентезійний роман, історію героїчного пошуку та дитячу історію. Розповідь в книзі ведеться від третьої особи, якою є всезнаючий оповідач. Оповідач розповідає читачеві думки хобіта, а також коментує їх і допомагає розгадувати читачеві хід квесту. Оповідач і тон оповіді у романі «Хобіт, або туди і звідти» подекуди є комічними, а іноді стають поблажливими до читача. Ця поблажливість не була чимось незвичайним у книжках для дітей на початку ХХ століття, а допомагає автору ввести дитину у захоплюючий світ пригод і фатастики за допомогою прийомів та світобудови, успадкованих від традиції фольклорної чарівної казки [27, с.233].

Дж. Р. Р. Толкін використовує різноманітні стилі письма. Іноді розповідь стає майже поетичною. Багатьом персонажам надано власний тип мовлення. Більбо іноді

ображається на Гандальфа чи гномів, і тоді його мова змінюється на більш офіційну та «гідну». Торін зазвичай лаконічний, іноді сердитий. Тролі використовують розмовну мову, в них погана граматики. Здається, що Голлум завжди розмовляє з кимось іншим, і його мова сповнена звуків «с». Мова гоблінів сповнена насильства. Дж. Р. Р. Толкін вводить в мовлення персонажів багато старих слів і новотворів.

Характерною особливістю роману Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» є протиставлення архаїчного й сучасного стандартів поведінки персонажів, зокрема через стилістику мови персонажів. Головний герой, Більбо Торбин, наділений багатьма характеристиками сучасної людини і, як наслідок, на тлі стародавнього світу є певним анахронізмом. У книзі порушена проблема співвідношення людини сучасної культури з прадавніми героями, в оточенні яких вона перебуває. Письменник змальовує поступальний розвиток головного героя – участь у пригодах стає для Більбо шляхом самопізнання. У конфлікті за скарби, який виникає в пізній фазі сюжету книги, Дж. Р. Р. Толкін характерно показує протистояння між почуттями жадоби до матеріальних цінностей та духовним християнським світом [27, с.233].

Загальний настрій роману-фентазі зазнає змін впродовж історії, відображаючи розвиток персонажів. Суб'єктивність авторського бачення тісно переплітається з об'єктивним зображенням дійсності через призму персонажа, що дозволяє розкрити власні переживання творця [24, с.277]. Переважна частина твору витримана в легкому тоні, автор вводить в оповідь безліч комічних ситуацій, використовує іронію. Однією з особливостей книги «Хобіт, або туди і звідти» є часте використання пісень. Поетична складова роману Дж. Р. Р. Толкіна містить такі жанри як усна історія, сатира, робоча (маршова) пісня, колискова, плач та елегія [41, с. 5]. «Гобіт» призначався насамперед для дитячої аудиторії, тому автор послідовно вдається до пом'якшення опису страшних подій та небезпек за рахунок гумористичного тону. Ця особливість характерна переважно для ранніх етапів історії, коли відбувається знайомство читача з казковим світом Середзем'я. У першому розділі письменник розповідає про похмурі й трагічні події, наводить спогади гномів про напад дракона та зникнення батька Торіна, а запланований похід до Самотньої Гори є, по суті, безнадійним задумом. Щоб пом'якшити похмурість оповіді, Дж. Р. Р. Толкін активно застосовує в тексті роману-фентазі гумористичні вставки. Цей засіб

використовується автором і в наступних розділах книги. Найяскравішим прикладом є епізод з «Хобіт, або туди і звідти», у якому кровожерливі тролі хапають гномів, щоб з'їсти їх. Напруженість сцени автор розбавляє шляхом використання гумористичного ефекту, який справляє опис тролів та їхньої поведінки – вони зображені автором в образі пародійних персонажів, які п'ють пиво, розмовляють на лондонському діалекті кокні та обзивають один одного найрізноманітнішими прізвиськами, які є доречними:

*“What the 'ell William was **a-thinkin'** of to bring us into these parts at all, beats me—and the drink **runnin'** short, what's more,” he said, jogging the elbow of William, who was taking a pull at his jug [43].*

Ще однією прикметною рисою роману Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» є комізм.

Це ми можемо з'ясувати ще з перших сторінок роману, де за допомогою оноματοпоетики, яка загалом вживається за для надання творові барвистості [6, с.74], письменник передає схожість гномів за допомогою їх імен:

*Soon **Dwalin** lay by **Balin**, and **Fili** and **Kili** together, and **Dori** and **Nori** and **Ori** all in a heap, and **Oin** and **Gloin** and **Bifur** and **Bofur** and **Bombur** piled uncomfortably near the fire.[43]*

Один із найпоширеніших лінгвістичних прийомів створення комічного – це каламбур як гра слів та гра зі словами. В основі каламбуру можуть бути, наприклад, омографи або омофони.

Наприклад, коли тролі вирішують, як їм з'їсти бідолашу хобіта, Більбо злякано пищить:

*And please don't cook me, kind sirs! I'm a good **cook** myself, and **cook better than I cook**, if you see what I mean [43].*

Комічність оповіді книги виражають також фонетичні засоби. Форма, звукова оболонка слів стає конотативним елементом змісту та отримує інформаційний заряд. *After a while Gollum began to **hiss** with pleasure to himself: 'Is it nice, my preciousss? Is it juicy? Is it **scrumptuously crunchable**? [42].*

У тексті роману використано звукопис, який передає атмосферу і знайомить читача з характером і звичками огидного, слизького Голлума. Автор заявляє, що його

персонаж не розмовляє, а «*ш-ш-шипить і с-с-свистить*» (дієслово *to hiss*) [41], а потім показує це за допомогою алітераційного скупчення у його мові шиплячих і свистячих приголосних .

За допомогою стилістичних прийомів синтаксичного рівня також досягається емотивність дискурсу художнього тексту, що також ілюструє твір [3, с.110]. Дж. Р. Р. Толкін охоче використовує повтори, перерахування та паралельні конструкції. Комічний ефект реалізується завдяки підкресленому нагромадженню, надмірному, надто докладному паралелізму. Наведемо приклад з твору:

*... and they all began discussing dragon-slayings historical, dubious, and mythical, and the various sorts of stabs and jabs and undercuts, and the different arts, devices and stratagems by which they had been accomplished* [43].

Дж. Р. Р. Толкін любить використовувати лінгвістичні пародії. У романі пародується буквально все: вітальні промови офіційних осіб, юридичні документи, оголошення та навіть тости. Читач сприймає це саме як пародію, але легко впізнається стиль, що пародується:

*Burglar wants a good job, plenty of Excitement and reasonable Reward...* [43].

В останніх розділах історія набуває серйознішого й похмурішого відтінку. У розповіді про долю жителів спаленого Озерного Міста письменник прямо говорить, що багато з них помре від голоду та хвороб. Гноми, які на початку книги Дж. Р. Р. Толкіна нагадують «труп комедіантів», під час Битви П'ятох Воїнств перетворюються на суворох і мужніх воїнів. Загалом стилістика останніх розділів роману стає наближеною до скандинавських саг. Розповідаючи про перебіг жорстокої битви, наратор лаконічно повідомляє, що, оскільки Торін загинув, то його племінники, Кілі і Філі, звісно, також загинули. Ці відомості відсилають до стародавнього мотиву, згідно з яким герой повинен був захищати в бою своїх старших родичів.

Текст роману Дж. Р. Р. Толкіна наповнений такими тропами, як епітет, порівняння, метафора, гіпербола, оказіоналізм, іронія, каламбур тощо.

Продемонструємо вживання порівняння таким прикладом з роману:

*My armour is like tenfold shields, my teeth are swords, my claws spears, the shock of my tail a thunderbolt, my wings a hurricane, and my breath death!* [43].  
 Метафоричність мови роману підтверджує такий уривок:

*Is that The Mountain? asked Bilbo in a solemn voice, looking at it with round eyes* [43].

Проаналізуємо особливості функціонування лексичних трансформацій у перекладі тексту Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти», виконаного О. Мокровольським та О. О'Лір.

Для передачі оповіді роману-фантазі Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» українською мовою перекладач використовує кілька основних способів лексичних трансформацій:

1. Перекладацька транскрипція. Продемонструємо вживання перекладачем транскрипції у перекладі роману Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти»:

*As I was saying, the mother of this hobbit - of Bilbo Baggins - was **Belladonna Took**, one of the three daughters of the **Old Took**, head of the hobbits who lived **across The Water**, the small river that ran at the **foot of The Hill*** [43]. – Як я почав був говорити, матусею цього гобіта – тобто Більбо Торбина – була знаменита Беладонна **Тук**, одна з трьох славних доньок Старого **Тука**, старійшини гобітів, котрі жили в Заріччі — по той бік маленької річечки, що протікала біля підніжжя Пригірка [41].

За відтворення власної назви **Took** перекладач передав українськими літерами не написання, а звучання англійського імені, тобто це передача звукової форми літерами **Тук**.

Транскрибування має місце й за перекладу українською мовою слова **hobbit** – маленьких міфічних істот, схожих на маленьких гномів:

*In a hole in the ground there lived a **hobbit*** [43]. – У норі понід землею жив собі **гобіт** [41].

За допомогою транскрипції відтворена також ономастична одиниця **Bungo** у наступному реченні:

*Mr **Bungo Baggins**, Bilbo's father, built a luxurious hobbit-hole for his wife (and partly with her money), and there they remained to the end of their days* [43]. – **Бунго**,

батько **Більбо**, збудував для неї (за її гроші почасти) щонайрозкішнішу гобітівську нору — такої не знайти було ні під, ні за Горою, ні по той бік Водиці [41].

2. Транслітерацію продемонструємо таким прикладом:

*One morning, when Bilbo Baggins was standing at his door after breakfast smoking a long wooden pipe, **Gandalf** came by. **Gandalf!*** [43]. – Якось воно так склалося, що одного тихесенького ранку, давно-давно, ще коли на світі було менше гамору та більше зелені, а гобітівське плем'я було ще численне й багате, Більбо Злоткінс, поснідавши, курич біля своїх дверей довжелезну люльку, що трохи не торкалася вовнистого, дбайливо розчесаного. волоссячка на пальцях ніг. Аж гульк — іде **Гандалф. Гандалф!** [41].

Ім'я *Gandalf* у наведеному перекладі транслітерується як *Гандалф*.

3. Калькування. Коли справа стосується реалій, які слугують у романі засобом виразності, особливо тих, які так само відомі для реципієнта мови перекладу, найбільш популярною перекладацькою трансформацією слугує калькування.

*As I was saying, the mother of this hobbit - of Bilbo Baggins - was **Belladonna Took**, one of the three daughters of the **Old Took**, head of the hobbits who lived **across The Water**, the small river that ran at the **foot of The Hill*** [43]. – Як я почав був говорити, матусею цього гобіта – тобто Більбо Торбина – була знаменита **Беладонна Тук**, одна з трьох славних доньок **Старого Тука**, старійшини гобітів, котрі жили в **Заріччі** — по той бік маленької річечки, що протікала біля підніжжя **Пригірка** [41].

Варто звернути увагу на відтворення топонімів, які Дж. Р. Р. Толкін вживає у романі. У наведеному реченні зустрічаємо дві топографічні назви **across The Water** та **foot of The Hill**, які за перекладу відтворені більш звичними для українського читача топонімами: *Заріччя* та *Пригірок*. Цю трансформацію можемо кваліфікувати як калькування.

Толкінський топонім *Dale in the North* перекладачка О. О'Лір відтворила за допомогою калькування: *Північний Діл*. Ця ж трансформація покладена в основу передачі інших топонімів з аналізованого роману: *Oakenshield* (Oak + shield) – *Дубоцим* = Дуб + щит; *the great Mill* – *Великий Млин*; *Front Porch* – *передній ганок*; *the Front Gate* – *Передня Брама*.

Наведемо й інший приклад вживання калькування у тексті роману:

“*Old Took’s great-grand-uncle **Bullroarer**, who was so huge (for a hobbit) that he could ride a horse [43]. – «Прапрадядько **Бикорев**, який був настільки величезним (для гобіта), що міг їздити верхи... [41].*

Очевидно, що перекладачка спиралася на структуру складної англійської лексеми *Bullroarer*, яка складається з *bull* – бик і *roar* – ревіти. Україномовна калька зберігає структуру одиниці мови оригіналу та максимально відтворює її прагматичний потенціал і функціональне навантаження.

Як бачимо, за перекладу лексичних стилістичних засобів у романі Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» українською мовою використовується прийом калькування, тобто переклад складних слів іноземної мови шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у разі стійких словосполучень) їх лексичними відповідниками до мови перекладу.

Через те, що мовні системи української та англійської відрізняються одна від одної не тільки лексикою, а й граматику, перекладачеві за відтворення лексичних стилістичних засобів у романі Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» українською мовою доводиться використовувати граматичні та лексико-граматичні трансформації. Особливо частотними є граматичні трансформації (заміни) морфологічного та синтаксичного характеру. Ці трансформації за перекладу роману викликані різними причинами граматичного та лексичного плану. У деяких випадках вони тісно переплітаються і мають лексико-граматичний характер.

4. Лексичні і граматичні заміни. Для відтворення експресивності художнього дискурсу перекладачі вдаються до такої перекладацької трансформації, як заміна. Лексичну заміну демонструє наступне речення з роману Дж. Р. Р. Толкіна, за перекладу якого вжито заміну англійського іменника *comfort* українським іменником *вигода*:

*Not a dirty, wet hole, filled with the ends of worms and a bad smell, nor yet a dry, sandy hole with nothing in it: it was a hobbit-hole, and that means **comfort** [43]. – Ні, не в брудкій брудній вологій норі, де звідусіль стирчать хвости хробаків і смердить тванню, але й не в сухій і порожній піщаній норі, де ні на що присісти й нічого з’їсти: то була гобітська нора, а отже, – з усіма **вигодами** [42].*

Використання лексико-граматичних заміни, коли за передачі лексичних стилістичних засобів відбуваються незначні зміни, що зачіпають лексичний склад метафоричного виразу, епітету, порівняльної конструкції (використання синонімічних понять, заміна мови в метафоричному вираженні і т.д.):

*Is that The Mountain? asked Bilbo in a solemn voice, looking at it with round eyes* [43]. – *Та сама гора? – Вигукнув Більбо, з благоговінням дивлячись на неї округлими очима* [42]. Автор перекладу додає слово *благоговінням*, роблячи акцент на погляді персонажа.

За заміни членів речення відбувається перебудова синтаксичної схеми побудови речення. Як правило, передача думки, вираженої одним членом речення в англійському тексті, за допомогою іншого члена речення в перекладі, не спричиняє смислове спотворення:

*Then there was tremendous excitement* [43]. – *Стражники відчули невимовне хвилювання* [41].

*Hobbits have no beards* [43]. – *Бороди у хобітів немає* [42].

5. Опущення. У наступному реченні виявлено граматичну трансформацію опущення: в англійському варіанті письменник вживає дієслово *means*, переклад опускає його, оскільки граматична норма української мови допускає заміну присудка відповідним розділовим знаком – дефісом. Водночас додано прикметник *усіма*, який акцентує увагу на максимальних зручностях помешкання хобіта.

*Not a dirty, wet hole, filled with the ends of worms and a bad smell, nor yet a dry, sandy hole with nothing in it: it was a hobbit-hole, and that means comfort* [42]. – *Ні, не в брудній брудній вологій норі, де звідусіль стирчать хвости хробаків і смердить тванню, але й не в сухій і порожній піщаній норі, де ні на що присісти й нічого з'їсти: то була гобітська нора, а отже, – з усіма вигодами* [42].

У нищенаведеному реченні також виявлено трансформацію опущення, а саме присудка *is*, який, відповідно до українського правопису, замінено на дефіс.

*A life that is worth more than all the gold in erebor* [43]. – *Життя – цінніше за все золото в Еребор* [42].

6. Конкретизація. За перекладу стилістичних засобів використано також таку трансформацію як конкретизацію. За вибору цього способу відтворення засобів

виразності перекладачі керуються бажанням інтерпретувати авторський задум, уточнюють деталі описуваного Дж. Р. Р. Толкінім світу. Наведемо приклад конкретизації метафор:

*He was as noble and as fair in face as an elflord, as strong as a warrior, as wise as a wizard, as venerable as a king of dwarves, and as kind as summer* [43]. – Він був благородний і прекрасний обличчям, як король ельфів, могутній, як воїн, мудрий, як чаклун, величний, як король гномів, і добрий, як **спекотне літо** [41].

7. Генералізація – прийом, протилежний конкретизації, дещо менш поширений у перекладах тексту роману Дж. Р. Р. Толкіна:

*They used to go up like great lilies and snapdragons and laburnums of fire and hang in the twilight all evening!* [43]. – У небі виростали **гігантські вогняні лілії, розпускалася левова зівка або ще якась квітка...** вони цвіли і палахкотили до темряви! [42].

8. Синтаксичне уподібнення – це спосіб перекладу, у якому синтаксична структура оригіналу перетворюється на аналогічну структуру мови перекладу. Зазвичай, застосування синтаксичного уподібнення супроводжується деякими змінами структурних компонентів. Перекладаючи з англійської мови на українську, наприклад, можуть опускатися артиклі, дієслова-зв'язки, інші службові елементи, а також відбуватися зміни морфологічних форм: *anything in the end*.

*Perhaps he lost the respect of his neighbors, but he gained ... however, you will see for yourself whether he gained **anything in the end** in the end or not* [43]. – Можливо, він і втратив повагу сусідів, але зате придбав ... **втім, побачите самі, придбав він щось наприкінці чи ні** [42].

9. Членування речення – це спосіб перекладу, у якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється на дві і більш предикативні структури мови перекладу: *He **could have clapped** and shouted for joy, but he **did not*** [43]. - Більбо мало не заляпав у долоні і не закричав від радості. **Але стримався** [41].

Розглянемо ще один приклад застосування членування речення у перекладі роману Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти»:

*Although the weather improved and neither that day, nor the next, nor the next, did the travelers sing or tell stories* [43]. – *Погода виправилася. Але ні цього дня, ні наступного, ні ще через один мандрівники не співали і не розповідали історій* [41].

В останньому прикладі виділення однієї з частин англійського висловлювання в окреме речення у перекладі дозволяє чітко виразити наявне в оригіналі протиставлення.

У перекладі акцент зроблено саме на те, що погода виправилася, тоді як у тексті оригіналу цей факт є скоріше доповненням: ..., *навіть незважаючи на те, що погода покращилася*. Використання прийому членування також спричинило зміну структури речення.

10. Об'єднанням речень називається такий спосіб перекладу, де два або більше найпростіші речення перетворюються на одне складне. Часто прийоми об'єднання та членування можуть співіснувати таким чином, що одне речення розбивається на дві частини, і одна з його частин поєднується з іншим реченням:

*He stopped and listened. It did not sound like goblins; so he crept forward carefully* [43]. – *Він зупинився і прислухався: на гоблінів, здається не схоже. Він тихенько підкрався ближче* [41].

11. Опущення продемонструємо таким прикладом з роману:

*Mr Bungo Baggins, Bilbo's father, built a luxurious hobbit-hole for his wife (and partly with her money), and there they remained to the end of their days* [43]. – *Бунго, батько Більбо, збудував для неї (за її гроші почасти) щонайрозкішнішу гобітів-ську нору — такої не знайти було ні під, ні за Горою, ні по той бік Водуці* [41].

Як бачимо, перекладачка О. О'Лір залишає лише перше ім'я хобіта, опускаючи прізвище **Baggins**, щоб уникнути тавтології.

Переважно за перекладу стилістичних лексичних засобів у романі Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» перекладач вживає комплекс перекладацьких трансформацій, які допомагають максимально точно відтворити авторську інтенцію та зберегти експресивність художньої оповіді. Для прикладу проаналізуємо таке речення з першої глави роману:

*It had a round door like a porthole, painted green with a shiny yellow brass knob in the middle* [43]. – *Вона мала довершено круглі двері, схожі на вікно в каюті*

*вітрильника*, – пофарбовані в зелений колір, із блискучою кулястою ручкою з жовтої міді **рівно** посередині [41].

За відтворення англomовного речення перекладач вживає доповнення, уточнення, лексичну заміну. У мові перекладу додано прийменник *рівно*, який вказує на точне місце розташування дверної ручки, а також прийменник *довершено*, тобто перекладач акцентує увагу на правильності форми вікна. Ще одним уточненням є прикметник *блискуча*. Замість іменника *porthole*, для якого в українській мові є точний відповідник ілюмінатор перекладач вживає розширене словосполучення *вікно в каюті вітрильника*, така трансформація допомагає україномовному читачеві краще уявити, як виглядає вікно у підземному помешканні хобіта.

У перекладі цього речення, виконаного О. Мокровольським маємо ще інші перекладацькі трансформації: членування речення, лексичні і граматичні заміни:

*До нори вели двері: круглі-круглісінькі, мов ілюмінатор на кораблі, ще й пофарбовані в зелений колір. Якраз посередині на тих дверях сяяла кругла ручка з жовтої міді* [42].

Граматична трансформація полягає в заміні англійського прикметника *shiny* українським дієсловом *сяяла*. Уточнення *якраз посередині на тих дверях* вказує точне місце прикріплення ручки.

Для передачі епітетів перекладачі вдаються переважно до добору еквівалентів. На підтвердження цього наведемо кілька прикладів з твору оригіналу і його українського перекладу:

*The sun was shining, and the grass was very green. But Gandalf looked at him from under **long bushy** eyebrows that stuck out further than the brim of his **shady** hat* [43]. – Сонце сяяло, і трава була напрочуд зелена. Проте Гандальф зиркнув на нього з-під **довгих кошлатих** брів, які вибивалися за широкі криси його капелюха [41].

Дж. Р. Р. Толкін був майстром влучних порівнянь. За перекладу вони зберігаються обома наведеними перекладачами та відтворюються за допомогою україномовних еквівалентів чи лексичних замін:

*There is little or no magic about them, except the ordinary everyday sort which helps them to disappear quietly and quickly when large stupid folk like you and me come blundering along, **making a noise like elephants** which they can hear a mile off* [43]. –

Чарувати вони якщо й уміють, то небагато; відомі їм тільки найпростіші буденні чари, що допомагають, скажімо, тихо й швидко щезнути, коли ми, здоровезний недоладний народ, вискочимо, бува, звідкілясь, **тупочучи й галасуючи, мов слони**,— а чують вони той галас за добру милю [42].

У перекладі фразу ***making a noise*** замінено дієприкметниками **тупочучи й галасуючи**.

У романі багато вигуків, які додають художній оповіді експресії. За перекладу для їх відтворення українською мовою перекладачі переважно застосовують відповідники: *Dear me!* – *Світку мій!*; *Матінко рідна!*

Особливо багато уваги перекладачі звертають на відтворення метафор, якими рясніє роман Дж. Р. Р. Толкіна. За перекладу численних метафор О. Мокровольський та О. О'Лір вдаються до різних способів: опускають її зовсім, перекладають дослівно і точно або вносять свій еквівалент. Перекладачі обирають останній варіант, але від цього цінність художнього твору не зменшується, його ідея, зміст не програють. Наведемо приклад:

*They used to go up like great lilies and snapdragons and laburnums of fire and hang in the twilight all evening!* [43]. – *Вогні злітали догори, ніби великі лілеї, і гладіолуси, і китиці мімоз, зависаючи у вечірніх сутінках!* [42].

Нами виявлена така трансформація як цілісне перетворення (повне перетворення метафори). Така трансформація повністю змінює фрагмент метафори оригінального тексту. Порівняємо у перекладі О. Мокровольського:

*It then became pitch-dark – not what you call **pitch-dark, but really pitch**; so black that you really could see nothing* [43]. – *Найгірше було вночі. Темрява ставала **непроглядною**, і це не перебільшення – вони справді нічого не бачили* [42].

У перекладі О. Мокровольського метафора зазнала перетворень і вийшов новий метафоричний образ – *Вогні злітали ... зависаючи у вечірніх сутінках*.

До схожої стратегії вдалася і О. О'Лір. У її перекладі читаємо: *Вони злітали вгору, мов величезні вогняні лілеї, чи ротики-собачки, чи золотий дощик, і так і висіли в сутіні цілий вечір!* [41].

12. Дослівний переклад. Часто перекладач вдається до дослівного відтворення художнього тексту, як-от у таких прикладах з роману Дж. Р. Р. Толкіна:

*The far bank був steep and slippery* [43]. - Протилежний берег був крутим і слизьким [41].

*Bert and Tom went off to barrel* [43]. - Берт і Том відійшли до барила [42].

Дослівний переклад «Хобіти не мають бороди» неприйнятний.

Дослівний переклад метафори *collect my wits, and have a drink* українською мовою звучить як *зібрати мій розум і випити*, але такий варіант перекладу є невиправданим, оскільки в українській мовній традиції такий метафоричний вислів є дивним. Запропонований О. О'Лір переклад хоч і не зберіг порядок слів та оригінальний зміст, проте передає і зберігає емоційно-оцінну інформацію вихідного тексту.

*Dear me!" he went on. «Not the Gandalf who was responsible for so many quiet lads and lasses going off into the Blue for mad adventures* [43]. – Матінко рідна! – не вгавав він. – Чи не той Гандалф, хто заморочив голови стільком тихим хлопцям та дівчатам, і вони погналися в синю далину за божевільними пригодами? [41].

У варіанті О. Мокровольського це речення має такий вигляд: *Світку мій! — провадив він далі. — Чи не той це Гандальф, котрий зворохобив стількох сумирних юнаків і дівчат, які вирушили кудись за небокрай на пошуки божевільних пригод?* [42].

В цьому варіанті метафора перекладена українською мовою інакше. Метафора вносить нове значення в речення. Буквальний переклад «іти в синяву за шаленими пригодами» замінений відповідно на «погналися в синю далину за божевільними пригодами» та «вирушили кудись за небокрай на пошуки божевільних пригод», що в обох перекладах дозволяє читачеві уявити картину повного безладдя. Зазначимо, що в обох україномовних варіантах переклад виконаний недослівно, спостерігається відхід від оригіналу. У вжитій Дж. Р. Р. Толкінін метафорі *going off into the Blue for mad adventures* закладено неспокійний та стрімкий характер, має відтінок несподіванки «раптом траплятися» та виконує експресивну функцію.

У наступному прикладі автор перекладу не використовує лексичну трансформацію транскрипції чи транслітерації, які за даними доцента Вороніної К.В., найчастіше вживаються за відтворення власних назв у наведених зразках

перекладу [2, с.62], а відтворює значення прямим відповідником *bag* – *сумка* (*торба*), тому має місце така перекладацька трансформація: *Baggins* – *Торбин*.

За допомогою неї автор розкриває імпліцитне повідомлення, приховане значення прізвища, що розкриває комічний зміст у тексті перекладу [22, с.186].

Перекладаючи толкієнізми варто пам'ятати про дотримання балансу змісту і форми, адже прізвища хобітів характеризують риси, притаманні їх народів, що проілюстровано у наведеному фрагменті [28, с.340].

Так, для україномовного читача вживання подібної власної назви викликає посмішку, тому що, воно асоціюється з багатством, прагненням до нагромадження:

*This hobbit was a very rich hobbit, and his name was Baggins* [43]. – *Наш гобіт був дуже заможним гобітом на прізвище Торбин* [41].

13. Описовий переклад У наступному прикладі перекладач застосовує описовий переклад під час відтворенні метафоричного висловлювання:

*Dwalin and Balin here already, I see," said Kili. "Let us join the throng! "Throng!" thought Mr. Baggins. «I don't like the sound of that. I really must sit down for a minute and collect my wits, and have a drink* [43]. – *Бачу, Двалін і Балін уже тут, – зауважив Кілі. – Нумо всі до гурту! "Гурту! – подумки повторив Злоткінс. – Не подобається мені, як це звучить. Таки треба присісти на хвильку – обдумати все це та випити чогось добренько* [41].

Отже, проілюстровані приклади показують, наскільки трансформовано переклад роману Дж. Р. Р. Толкіна. Тут використано велику кількість різних лексичних, граматичних, синтаксичних трансформацій. Виявленими трансформаціями є: членування, описовий переклад, лексична заміна, що зумовлено жанрово-стилістичними особливостями речень англійською мовою наведеного твору.

## 2.2. Аналіз функціонування та перекладу лексичних стилістичних засобів в екранізації

Однією з екранізацій книги Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» є знята новозеландським режисером П. Джексоном художня картина «Хоббіт: Несподівана подорож». Рік виходу фільму – 2012. Вона стала успішним відтворенням художнього дискурсу майстра жанру фентазі.

У нашій роботі проаналізуємо особливості функціонування лексичних стилістичних засобів в екранізації книги Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» (реж. П. Джексон). Тут має місце заміна назви самого кінофільму, знятого за романом британського письменника. Незважаючи на основні вимоги, які стоять перед перекладачем стосовно збереження семантичних, структурних, комунікативних та функціональних властивостей тексту оригіналу, випадки заміни назв кінофільмів за перекладу досить часті.

1. Перекладацька транскрипція. Найперше варто зупинитися на особливостях відтворення в англо-українському перекладі власних назв. У кінофільмі багато міфічних істот, які названі автором незвичними іменами. Переважно для перекладу цих лексичних одиниць перекладач використовує транскрибування і калькування. Так, усі імена гномів перекладені однаково з використанням транскрипції: *DwalinKili*, , *Balin*, *Fili*, *Nori*, *Dori*, *Ori*, *Gloin*, *Oin*, *Vofur*, *Bifur*, *Bombur* – *Двалін*, *Кілі*, *Балін*, *Філі*, , *Норі*, *Дорі* *Орі*, *Бофур*, *Біфур*, *Бомбур*, *Оін* та *Глоїн* [44].

Хотілося б звернути увагу на переклад імені головного гнома, якого називають в оригіналі *Thorin Oakenshield*. Ім'я героя передано за допомогою транскрипції як *Торін*. Під час перекладу імені гобліна, що згадується в першому розділі, яке в оригіналі виглядає як *Golfimbul*. Автор перекладу запропонував наступний варіант – *Гольфімбул*. Ми вважаємо, що він адаптований під українську мову з використанням принципу милозвучності. На нашу думку, Гольфімбул звучить краще (оскільки для української мови властиве пом'якшення), ніж варіант Голфімбул, хоча обидва вони відповідають оригіналу за змістом.

2. Лексична заміна. За відтворення лексичних стилістичних засобів в екранізації книги Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» вжито таку

перекладацьку трансформацію як лексичну заміну. На підтвердження цього наведемо приклад з фільму:

*You have built a new life for us in the **blue** mountains. – Ти збудував нам нове життя у **пустельних** горах [44].*

В українському варіанті глядач уявляє собі важкодоступність гірського простору, де герої толкінської книги засновують місто Еребор з розвиненою інфраструктурою і всім необхідним для життя.

У фільмі багато діалогів, переклад яких вимагає від перекладача особливої майстерності, оскільки у кількох коротких словах потрібно передати увесь авторський задум. Розглянемо коротку розмову між гномами:

Galadriel: *Mithrandir? Why the **Halfling**?*

Gandalf: *I don't know. Saruman **believes** that it is only great power that can **hold** evil **in check**. But that is not what I have found. I've found it is the small things, everyday deeds of ordinary folk that keeps the darkness at bay. Simple acts of kindness and love. Why Bilbo Baggins? Perhaps it is because I am afraid, and he gives me courage [44].*

В українському варіанті цей діалог перекладаний наступним чином:

Галадріель: *Мітрандир? Чому **напіврослик**?*

Гендальф: *Не знаю. Саруман **вважає**, що лише велика сила здатна **приборкати** зло. Але мені відкрилося інше. Я зрозумів – саме дрібниці, звичайні дії простого люду не дають темряві розрости. Найпростіші добрі справи. Чому Більбо Беггінс? Бо мені страшно. А він надає мені хоробрості [41].*

За відтворення наведеного вище діалогу між Галадріель та Гендальфом перекладач вживає низку трансформацій. Найчисленнішими є лексичні заміни: *believes* – *вважає*; *afraid* – *страшно*; *courage* – *хоробрість* та ін.

Загалом мова персонажів і наратора, який вводить глядача у курс подій, насичена лінгвостилістичними засобами, які надають мовленню експресії. Авторами тексту кінофільму вжито багато реалій, топонімів, омонімів, які наближують нас до часу і простору, про які йде мова у фільмі. Діалогічна мова максимально наближена до мови оригіналу толкінського роману. Для відтворення лексичних стилістичних засобів в екранізації книги Дж. Р. Р. Толкіна українською мовою перекладач вживає

низку перекладацьких трансформацій, які допомагають україномовному глядачеві побачити і зрозуміти усі історії-фантазі, придумані письменником.

3. Опущення. Наведемо кілька прикладів використання трансформації опущення в англо-українському перекладі досліджуваного кінотексту:

*It's not ready yet. – Не готове іще [44].*

*Not for work, **you understand...** but for **sport**. – Не для роботи... а для **розваги** [44].*

У першому реченні перекладач опускає підмет, виражений за допомогою займенника *it*; у другому – вставне словосполучення *you understand*. Варто зауважити, що така перекладацька стратегія не погіршила якості тексту і не вплинула на адекватність перекладу загалом. У другому реченні має місце лексична заміна: *sport* – *розваги*.

4. Перестановка членів речення має місце за відтворення таких слів оповідача з кінофільму:

*For this city lay before the doors of the greatest kingdom **in Middle-earth**. – Бо це місто лежало перед дверима найбільшого **в Середзем'ї** королівства [44].*

Використання цієї трансформації пояснюється відмінністю порядку слів у реченні в англійській та українській мовах, зокрема, довільному його використанню в останній.

Перекладацька трансформація перестановки має місце за відтворення таких слів одного з хобітів:

*War is coming! – Наближається війна.*

Як вже було зазначено раніше, що українська мова є більш гнучкою відносно порядку слів, аніж англійська, що дає перекладачам більше простору для творчості і, відповідно, дещо спрощує задачу синхронізації звукового та відеоряду. Розглянемо кілька прикладів:

*You asked me once if I had told you everything. – Якось ти спитав мене, чи усе я розповів тобі [44].*

*You've done honorably by our people. – Ти зробив честь нашим людям [44].*

5. Членування речення маємо наприкінці діалогу, коли останнє речення розбивають на два: *Perhaps it is because I am afraid, and he gives me courage. – Бо*

мені страшно. А він надає мені хоробрості. Така перекладацька трансформація акцентує увагу глядача на тому, що Більбо Бегінс вселяє в Гендальфа надію і додає хоробрості.

6. Дослівний переклад екранізації можемо продемонструвати таким прикладом:

*...if I had told you everything there was to know about my adventures. – ...якби я розповів тобі все, що можна було знати про мої пригоди [44].*

Прямий переклад за допомогою однозначного еквівалента використовується, в основному, за умов відсутності неперекладних культурноспецифічних компонентів та за умов відсутності конфлікту форми і змісту. Саме такий спосіб перекладу застосований до назви екранізації роману Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти»: *The Hobbit: An Unexpected Journey – Хобіт: Несподівана подорож [44].*

7. Описовий переклад застосовано за відтворення речення *But that is not what I have found. – Але мені відкрилося інше [41].*

8. Прийом антонімічного перекладу застосовано за відтворення фрази *keeps the darkness at bay – не дають темряві розрости*. Ця трансформація полягає у передачі поняття протилежним, часто із запереченням, тобто антонімом українського відповідника даного слова. Антонімічний переклад нерідко буває найбільш зручним прийомом передачі смислового та стилістичного значення багатьох виразів у діалогічному мовленні персонажів аналізованого фільму, а також слів наратора.

У першому реченні має місце калькування: власне ім'я *Halfling* в українському варіанті відтворено загальним іменем *напіврослик*. Але така назва героя є дуже доречною, оскільки глядач уявляє перед собою істоту низького росту. Речення *But that is not what I have found* відтворене за допомогою описового перекладу: *Але мені відкрилося інше*.

Зазвичай перекладач використовує комплекс трансформацій, що було характерно і перекладу роману. Проаналізуємо вжиті трансформації зачинаючих слів наратора, коли він розповідає глядачам, хто такі хобіти:

*Hobbits are remarkably light on their feet. In fact, they can pass unseen by most, if they choose. There's a lot more to him than appearances suggest. And he's got a great deal more to offer than any of you know". – Хобіти надзвичайно легкі на ногах. Насправді*

вони можуть бути невидимими для більшості, якщо вони так вирішать.<...> У нього набагато більше таємниць, ніж підказує зовнішність. І він може запропонувати набагато більше, ніж хтось із вас знає" [44].

Перше речення відтворено точно, без будь-яких трансформацій. У другому реченні перекладач використовує лексичну заміну *suggest* – *вирішити*. За перекладу словосполучення *can pass unseen by most* перекладач вживає ще одну лексичну заміну – *можуть бути невидимими для більшості*: замість англійського дієслова *pass* в українському перекладі вжито дієслово *бути*. В останньому реченні має місце перестановка членів речення, що пояснюється різницею синтаксису мови оригіналу та мови перекладу, а також перекладач додає слово *таємниць*, оскільки воно акцентує увагу глядачів на казковості створених Дж. Р. Толкіном істот. Така трансформація, на нашу думку, є виправданою.

Вжиті трансформації є виправданими, оскільки здебільшого адекватно передають зміст діалогу, додають йому експресії.

### **2.3. Порівняльний аналіз функціонування та перекладу лексичних стилістичних засобів у вибраній частині тексту роману та екранізації**

Компаративний аналіз лексичних стилістичних засобів у романі Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» та його екранізації «Хоббіт: Несподівана подорож» дає підстави стверджувати, що мова художнього тексту більш багата, письменник вживає складні речення, порівняльні та метафоричні конструкції. Щодо мови екранізації твору Дж. Р. Р. Толкіна, то вона дещо бідніша на мовні засоби виразності, та намагається компенсувати це доповненням сюжетного та аудіовізуального матеріалу [32, с. 57-58].

Мова оповідача, який переповідає події фільму, характеризує героїв, дає оцінку їх вчинків, є більш простою і стислою, що пояснюється жанром кінофільму. Діалоги героїв фільму також, переважно побудовані на основі коротких речень. Через неможливість у фільмі використати весь текст художнього твору сценарист

змушений був скорочувати діалоги, вибираючи найвлучніші висловлювання героїв Дж. Р. Р. Толкіна та застосовуючи відповідні сценарні методи.

Про розлогість оповіді у романі Дж. Р. Р. Толкіна і стислість слів наратора в екранізації його книги свідчать такі уривки, в яких описується красвиди місцевості, де закладено місто хобітів Дейл.

У тексті роману: *Dale was situated in the valley between the southwestern and southeastern arms of the Lonely Mountain, nestled in an acute bend of the River Running. It was known as a **merry town**, a financial center that traded, mainly in food-supplies, for the skills and craft-pieces of the Dwarves of Erebor. Dale's toy market was considered by some the wonder of the North, and the town was renowned also for its bells [42].*

Мова уривку з роману Дж. Р. Р. Толкін живописна, в ній багато епітетів, метафор, порівнянь, топонімів. Персоніфікацією є словосполучення *merry town*.

В українському перекладі маємо точне відтворення змісту:

*Дейл був розташований у долині між південно-західним і південно-східним рукавами Самотньої гори, розташованої в гострому вигині Біжучої річки. Він був відомий як **веселе місто**, фінансовий центр, який торгував, головним чином продуктами харчування, за навички та ремісничі вироби Гномів Еребору. Дехто вважав іграшковий ринок Дейла дивом Півночі, а місто було відоме також своїми дзвонами [42].*

Перекладацькі трансформації зокрема й у цьому фрагменті вжиті за відтворення топонімів: калькування *River Running* – Біжуча річка; транскрипція: *Dale* – Дейл.

У тексті кінофільму про місто Дейл розповідає наратор: *There **was** the city of Dale. Its markets known far and wide. Full of the bounties of vine and **vale**. Peaceful and prosperous. For this city **lay before the doors** of the greatest kingdom in Middle-earth: Erebor [44].*

В обох випадках і читач, і глядач мають чітке уявлення, як виглядає місто Дейл, побудоване працьовитими і винахідливими хобітами високо у горах. У тексті до кінофільму зустрічаємо епітети *peaceful and prosperous*, метафора *city lay before the doors*. У перекладі перекладачеві вдалося максимально точно відтворити ці лексичні засоби виразності:

*Там розкинулося місто Дейл. Його ринки відомі далеко за межами Середзем'я. Сповнений щедрот виноградної лози. Мирне і процвітаюче. Бо це місто лежало перед дверима найбільшого королівства Середзем'я: Еребор [44].*

В проаналізованому уривку з кінофільму Хобіт: Несподівана подорож виявлені такі види трансформації: опущення (*vale*), лексична заміна (*розкинулося* замість *was*), підбір еквівалентів.

Велику художню цінність представляють пісні, якими рясніє як текст роману Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти», так і його екранізація «Хобіт: Несподівана подорож».

Щодо перекладу власних імен і топонімів, то у романі і кінофільмі перекладачі переважно відтворюють їх, дотримуючись транслітерації. Саме таким способом передано у перекладі імена гномів, топонімів та імен: *Gandalf* – Гандалф, *Erebor* – Еребор та ін.

Як у тексті роману, так і кінофільмі велике стилістичне навантаження мають введенні в художню канву численні пісні.

Пісня з тексту роману Дж. Р. Толкіна:

*Far over the misty mountains cold  
To dungeons deep and caverns old  
We must away ere break of day  
To seek the pale enchanted gold [42]. –  
За сніги імлістих сивих гір,  
В глибінь печер, у склепів шир -  
У ті світи пора іти  
По скарб, який вартує звір [41].*

Другий куплет цієї ж пісні наведено з тексту кінофільму:

*The pines were roaring on the height  
The winds were moaning in the night  
The fire was red, it flaming spread;  
The trees like torches blazed with light [44]. –  
Рипіли сосни на шпелях,  
Вітри стогнали по ночах.*

*Багаття жар досяг до хмар,  
Дерева в жовтих язиках... [44].*

Варто зазначити, що у кіносценарії П.Джексон дотримується тексту оригіналу, лише змінюючи останній куплет наведеного фрагменту: у адаптації бачимо заміну *To seek the pale enchanted gold* на *To find our long forgotten gold*.

Режисер компенсує втрату розлогості викладу опису стилістичних лексичних елементів тексту роману-казки за допомогою аудіо-візуальних засобів: накладаючи пісню на відповідну мелодію та застосовуючи прийоми кінематографічної майстерності: гра акторів та план, який плавно переходить із загального у великий, передають важливість та урочистість представленого моменту у фільмі [45].

Проаналізувавши главу повісті “Roast mutton” та відповідну частину кіносценарію .... бачимо тенденцію, що відсоток використаних стилістичних засобів у кіносценарії значно менший. У наведеному сюжетному фрагменті відсоток втрат за кількісним підрахунком складає 45% [дод. 1].

Англо-український переклад в обох випадках здійснено відповідно до норм поетичного перекладу, оскільки перекладач намагався в першу чергу зберегти мелодику і витримати риму відповідних уривків.

## Висновки до розділу 2

У романі-фентезі Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» використано різноманітні можливості англійської мови для створення яскравих художніх образів, вираження емоційно-естетичної позиції автора та формування індивідуально-авторського стилю британського письменника. Мова цього роману багата на стилістичні лексичні засоби, які передають емоції персонажів і наратора.

Під час перекладу роману та його екранізації було виявлено низку перекладацьких трансформацій. Перекладачі застосували велику кількість різних перекладацьких трансформацій: лексичних, граматичних та синтаксичних. Серед виявлених трансформацій – членування, описовий переклад, лексична заміна, що зумовлено жанрово-стилістичними особливостями англійських речень у даному творі.

Мова роману Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» та його екранізації «Хоббіт: Несподівана подорож» режисера П. Джексона відрізняються через специфіку жанрів цих творів. Хоча мова роману багатша на виражальні засоби, мова героїв та наратора у кінофільмі доповнюється візуальними та звуковими ефектами. Щодо особливостей перекладу тексту роману і кінотексту, то автори перекладу застосовують низку перекладацьких трансформацій: лексичних, граматичних і стилістичних.

## ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних аспектів стилістичних засобів виразності у лінгвістиці та перекладознавстві, а також вивчення особливостей їх відтворення у перекладі українською мовою (на матеріалі твору Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт» та його екранізації) дозволяють зробити такі висновки.

1. Встановлено, що стилістичні засоби виразності відіграють важливу роль у творах художньої літератури. До засобів виразності мови належать тропи і стилістичні фігури. Троп – мовний зворот, що полягає у вживанні слова або виразу у переносному значенні. В основі тропа лежить зіставлення двох явищ, близьких за певними ознаками. Використання тропів створює в мові художніх творів поєднання слів з новим значенням, збагачує мову новими відтінками змісту, присвоює визначуваному явищу потрібне значення, відтінок сенсу, передаючи авторську оцінку явища. Розрізняють такі види тропів: найпростіші – порівняння, епітет; складні – метафора, метонімія, синекдоха, алегорія, іронія, гіпербола, літота, перифраз тощо. Стилiстичні фігури – особливі мовні звороти, зафіксовані стилістикою, що вживаються для посилення експресивності та емоційного забарвлення висловлювання і надання стилістичної значущості виразу. У художніх творах використовуються різні типи стилістичних фігур: антитеза, градація, хіазм, анафора, епіфора тощо. Для художніх творів характерне функціонування широкого арсеналу тропів та стилістичних фігур, що розкривають складні, багатовимірні образи, представлені низкою взаємодіючих фокусів.

2. Виявлено, що перекладацька трансформація являє собою перетворення внутрішньої форми слова або словосполучення, або ж її повну заміну для адекватної передачі змісту висловлювання. Залежно від характеру одиниць мови оригіналу перекладацькі трансформації поділяються на стилістичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні, лексичні та граматичні. Стилiстичні трансформації передбачають зміну стилістичного забарвлення одиниці, що перекладається. Морфологічні трансформації є заміною однієї частини мови на одну або на кілька інших частин мови. Сутність синтаксичних трансформацій полягає у зміні

синтаксичних функцій слів та словосполучень. Семантичні трансформації здійснюються на основі різних причинно-наслідкових зв'язків, що існують між елементами описуваних ситуацій. Лексичні трансформації є відхиленням від прямих словникових відповідностей і виникають, головним чином, там, де обсяг значень лексичних одиниць вихідної та перекладної мов не збігається. Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення у процесі перекладу відповідно до норм мови перекладу.

3. Доведено, що перекладач при відтворенні стилістичних лексичних засобів у художніх творах повинен мати глибокі знання у галузі не лише лінгвістики, а й стилістики мови, володіти навичками, необхідними для виконання перекладів загалом, а також підвищувати точність підбору еквівалентів. Найчастіше їх переклад викликає труднощі, пов'язані з нерозумінням намірів автора та відсутністю еквівалентів у мові перекладу. Для передачі стилістичних лексичних засобів у мові перекладу перекладач застосовує низку перекладацьких трансформацій.

4. Помітною постаттю у літературному процесі є англійський письменник Дж. Р. Р. Толкін, всесвітню славу якому приніс роман-фентезі «Хобіт, або туди і звідти». У романі автор активно використовує багатство англійської мови для створення яскравих і виразних образів, вираження емоційно-естетичної позиції, а також для формування індивідуально-авторського стилю. Внаслідок потреби в незвичайних виразних засобах, яка часто виникає у художньому мовленні, мова цього роману збагачується лексичними та стилістичними засобами, які передають емоції персонажів і наратора.

5. Виявлено, що Дж. Р. Р. Толкін у романі «Хобіт, або туди і звідти» активно застосовує стилістичні фігури та тропи для надання тексту яскравості та виразності. Перекладацькі прийоми та трансформації становлять значну частину адаптації оригінального тексту, зокрема художнього. У процесі перекладу необхідно постійно використовувати граматичні, лексичні, фонетичні та інші види трансформацій. Найчастіше застосовуються граматичні трансформації. Перекладач має вибір: або зберегти у цільовому тексті стилістичний прийом оригіналу, або, якщо це неможливо, створити власний стилістичний засіб у перекладному тексті. При цьому

перекладач повинен враховувати, щоб такий засіб мав аналогічний ефект до оригіналу. Під час передачі різних видів тропів – епітетів, порівнянь, метафор, алюзій, оксюморонів тощо – перекладач кожного разу мусить прийняти рішення, чи раціонально зберегти їх основоположні образи, чи варто замінити їх іншими образами у перекладі.

6. Для перекладу роману-фентезі Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» українською мовою перекладачі використовують кілька основних способів трансформацій. Використання різних перекладацьких трансформацій стилістичних лексичних засобів в україномовному тексті роману Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» (конкретизація, генералізація, антонімічний переклад, лексико-граматичні трансформації тощо) дозволяє адекватно передавати зміст художнього задуму письменника.

7. Останньою екранізацією книги Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» є фільм новозеландського режисера Пітера Джексона «Хоббіт: Несподівана подорож», що вийшов у 2012 році. Екранізація успішно відтворює художній дискурс майстра жанру фентезі.

8. Компаративний аналіз лексичних стилістичних засобів у романі Дж. Р. Р. Толкіна «Хобіт, або туди і звідти» та його екранізації «Хоббіт: Несподівана подорож» показує, що мова художнього тексту є більш багатого. Письменник використовує складні речення, порівняльні та метафоричні конструкції. Мова екранізації твору Дж. Р. Р. Толкіна менш насичена стилістичними засобами виразності. Мова оповідача у фільмі, який переповідає події, характеризує героїв та оцінює їхні вчинки, є більш простою та стислою, що пояснюється жанром кінофільму. Діалоги героїв фільму, здебільшого, побудовані на основі коротких речень. Через неможливість використати у фільмі весь текст художнього твору, сценарист змушений був скорочувати діалоги, вибираючи найвлучніші висловлювання героїв Дж. Р. Р. Толкіна. Для відтворення кінотексту українською мовою застосовано низку перекладацьких трансформацій: транскрипція, калькування, лексична заміна, перестановка, опущення, членування речень тощо.

9. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення практики перекладу творів Дж. Р. Р. Толкіна, а також для підготовки навчальних

матеріалів з курсу перекладу. Отримані результати можуть внести свій вклад у теоретичну дискусію щодо перекладу літературних та кінематографічних творів. Крім того, вони можуть бути включені до практичних посібників для перекладачів, а також представлені у формі тематичного дослідження для студентів-лінгвістів.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ботвин Т., Пилипець О., Григошкіна Я. Лінгвістичні стратегії в перекладі художньої літератури: теоретичний аспект. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 7(13). С. 85–101.
2. Вороніна К. В. Відтворення власних назв творів жанру фентезі українською (на матеріалі роману-казки Дж. Р. Р. Толкіна «The Hobbit, or there and back again»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 39 (том 3). С. 5–62.
3. Гладь С. В. Семантико-когнітивний аспект показників емотивності англomовного художнього тексту. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія «Філологія». К. : КНЛУ, 1999. Т. 1. С. 280–282.
4. Єфімов Л.П. Стилiстика англійської мови. Вінниця: Нова книга, 2004. С. 88, 115-118.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
6. Карпенко О. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*. Одеса, 2000. Вип. 4. С. 68–74.
7. Ковтун О., Помазан О. Власне ім'я у художньому творі як перекладацька проблема. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. Вінниця, 2016. С. 46–58.
8. Козак Т. Б. Особливості художнього перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 51. С. 221–223.
9. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 2008. 510 с.
10. Кухаренко В. А. Практикум з стилістики англійської мови: Підручник. Вінниця: Нова книга, 2000. 160 с.
11. Кухарук І. О. Мовні особливості сучасного політичного дискурсу (на матеріалі публічних виступів Олега Ляшка). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018. № 33. Том 1. С. 56–62.

12. Кушнір Л. Стратегії відтворення імпліцитного змісту творів Дж. Р. Р. Толкіна в українських перекладах. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 118–122.

13. Лемещенко-Лагода В. В. Національно маркована лексика: проблема визначення та специфіка лексикографічного опрацювання в шотландсько-англійських словниках. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021. Том 1, № 48. С. 126–129.

14. Максимов С. Є, Радченко Т.О. Перекладацький аналіз тексту (англійська та українська мови): навч. посібник. К.: Видав. центр КНЛУ, 2001. 105 с.

15. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Київ : Ленвіт, 2006. 175 с.

16. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови. К. : Вища школа. 2003.

17. Мірам Г. Е., Дейнеко В. В. Основи перекладу. К: Ніка-Центр, 2002. 237 с.

18. Нестеренко Н. М., Лисенко К. В. A Course in Interpreting and Translation. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова книга, 2004. 240 с.

19. Нідзельська Ю. М. Базові особливості художнього перекладу як одного з важливих різновидів перекладу у сучасній лінгвістичній науці. *Science and Research in the Modern World*. 2023 С. 471–477.

20. Приходько В. Б. Інтерпретація та переклад художнього тексту: термінологічний аспект. *Одеський лінгвістичний вісник*. Вип. 9 (3). 2017. С. 108–111.

21. Пушина В., Сітко А. Особливості аудіовізуального перекладу. Фаховий та художній переклад : теорія, методологія, практика : збірник наукових праць. К.: Аграр Медіа Груп, 2020. С. 119–124

22. Ребрій О. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.

23. Савчук Г. В., Дашкова К. В. Особливості перекладу художньої літератури. Науковий вісник *Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Вип. 35, 2018. С. 79-81.

24. Свідер І.А. Основні особливості емотивного тексту. Наукові праці

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. *Філологічні науки*. 2013. Вип. 33. С. 275–278.

25. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.

26. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.

27. Ситник Н. Жанрові особливості фентезі Дж.Р.Р. Толкіна. URL: <http://surl.li/gquku>

28. Фадеева О. Відтворення толкієнізмів у перекладацькій практиці. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія № 9: Сучасні тенденції розвитку мов. 2007. С. 337–342.

29. Федорів М. Л. Художній переклад: проблеми відтворення авторського задуму (на прикладі роману «Полтава» Р. Андріяшика). *Наукові записки НаУМКА*. 2008. Т. 85. Філологічні науки. С. 72–74.

30. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. К.: Либідь, 2007. 248 с.

31. Шемуда М. Г. Граматичні трансформації при перекладі англomовного художнього роману Дж. Селінджера «Над прірвою у житті» на українську мову. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Сер. : Філологічна. 2013. Вип. 39. С. 116–118.

32. Caputo F. From page to screen: audiovisual translation in *The Hobbit, an Unexpected Journey*. 2014. 116 pp.

URL: [https://www.tolkien.it/wp-content/uploads/2016/07/From-Page-to-screen-Audiovisual-Translation-In-The-Hobbit-An-Unexpected-Journey\\_Federica-Caputo.pdf](https://www.tolkien.it/wp-content/uploads/2016/07/From-Page-to-screen-Audiovisual-Translation-In-The-Hobbit-An-Unexpected-Journey_Federica-Caputo.pdf)

33. Crisp, P. 'Between extended metaphor and allegory: Is blending enough?'. *Language and Literature*, 17, (4), 2008. 291–308 p.

34. Kyrychuk L. Translation strategies, methods and techniques: in pursuit of translation adequacy. *Research trends in modern linguistics and literature*. 2018. Vol. 1. P. 64–80 p.

35. Nida E.A. Tauber Chr. R. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden : A.J. Brill, 1969. 220 pp.

36. Romaniuk O. M., Zapotichna R. A. The notion of translation strategy: the main principles. *International Humanitarian University Herald. Philology.* 2020. Vol. 1, no. 45. P. 125–128.

37. Sotirova V. *The Bloomsbury Companion to Stylistics.* L. etc.: Bloomsbury Academic. 2016. 344 p.

38. Tolkien J. R. R. Guide to the Names in The Lord of the Rings. URL: <http://tolkien.ro/text/JRR%20Tolkien%20-%20Guide%20to%20the%20Names%20in%20The%20Lord%20of%20the%20Rings.pdf>

39. Vovk O. Horror manifestation through the prism of charter-victims' emotional states descriptions. *Львівський філологічний часопис.* №5, 2019.. С. 23–29.

40. Walton D., Macagno F. *Emotive language in argumentation.* Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 301 p.

#### **ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ**

41. Толкін Дж.Р.Р. *Гобіт, або Туди і звідти* / перекл. з англ. О. О'Лір. Львів : Астролябія, 2007. 320 с.

42. Толкін Дж.Р.Р. *Гобіт, або Мандрівка за Імлисті гори.* / перекл. з англ. О. Мокровольського. К.: Астролябія, 1985. 344 с.

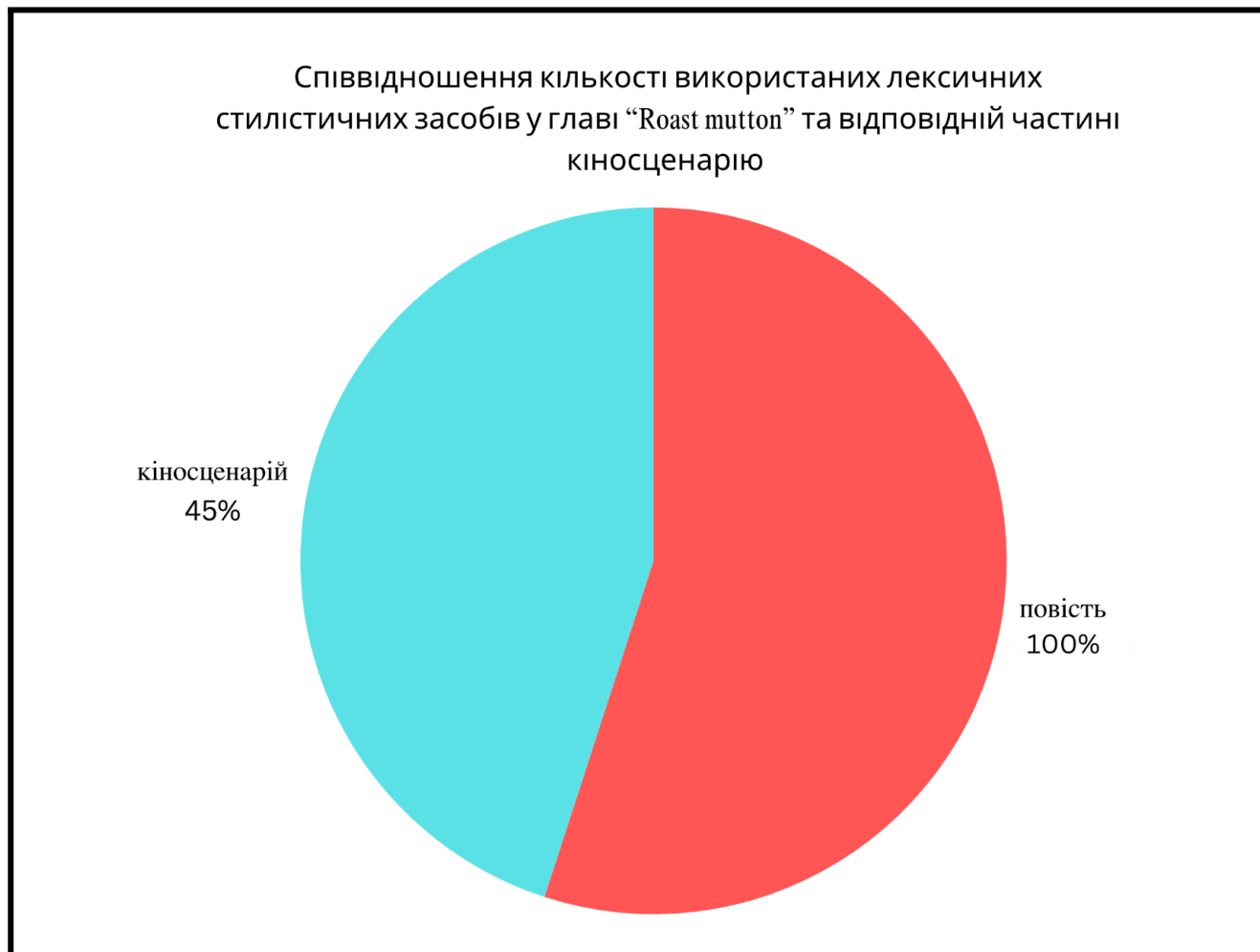
43. Tolkien J.R.R. *The Hobbit, or There and Back Again.* London : Harper Collins Publishers, 1995. URL: <https://www.lake.k12.fl.us/cms/lib>.

44. *The Hobbit: An Unexpected Journey.* URL: <https://eneyida.tv/1534-hobbit-neochikuvana-podorozh.html>

45. *The Hobbit: An Unexpected Journey.* Screen edit. URL: <https://thescriptedit.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/11/the-hobbit-an-unexpected-journey-scripted-edit-ee1.pdf>

## ДОДАТКИ

Додаток 1



Додаток 2

**Порівняння кількості використаних стилістичних засобів у главі “Roast mutton” та відповідній частині кіносценарію**

№	The Hobbit, or There and Back Again (the book)	The Hobbit: An Unexpected Journey
1	<p>“Great Elephants!” said Gandalf, “you are not at all yourself this morning—<i>you have never dusted the mantelpiece!</i>” (метафора)</p>	<p>He searches in his pocket for something. Unable to find it, he looks up in panic. BILBO (CONT'D) Wait! Wait! Stop! We have to turn around. .... BILBO <i>I forgot my handkerchief!</i></p>

		(метафора)
2	To the end of his days Bilbo could never remember how he found himself outside, <i>without a hat, a walking-stick or any money, or anything that he usually took when he went out; leaving his second breakfast half-finished and quite unwashed-up....</i> (метафора)	CRANE SHOT: The Company travels through <b>VAST, ROLLING HILLS and PLAINS</b> . Forests are visible in the distance, darkness creeping between the trees.  (епітет)
3	“I’m awfully sorry,” said Bilbo, “but I have come without my hat, and <b>I have left my pocket-handkerchief behind, and I haven’t got any money</b> . I didn’t get your note until after 10.45 to be precise.” (метафора)	GANDALF (V.O.) You'll have to manage without pocket-handkerchiefs and a good many other things, Bilbo Baggins, before we reach our journey's end. <b>You were born to the rolling hills and little rivers of the Shire, but home is now behind you; the world is ahead.</b>  (foregrounding)
4	So after that the party went along <b>very merrily</b> , and they told stories or sang songs as they rode forward all day, except of course when they stopped for meals. (епітет)	They stare out into the darkness, <b>ALMOST PETRIFIED</b> .  (гіпербола)
5	At first they had passed through hobbit-lands, a wide respectable country inhabited by <i>decent folk, with good roads, an inn or two</i> , and now and then a dwarf or a farmer ambling by on business. Then they came to lands where people spoke strangely, and sang songs Bilbo had never heard before. Now they had gone on far into the Lone-lands, where there were no people left, no inns, and the roads grew steadily worse. Not far ahead were dreary hills, rising higher and higher,	<b>THUNDER FOOTSTEPS</b> come from nearby. Quickly, the trio takes cover behind an aging oak tree.  (порівняння)

	<p>dark with trees. On some of them were old castles with an evil look, as if they had been built by wicked people.</p> <p>(зрадація)</p>	
6	<p>I wish I was at home in my nice hole by the fire, with the kettle just beginning to sing!” <b><i>It was not the last time that he wished that!</i></b></p> <p>(foregrounding)</p>	<p>He turns around, <b><i>but Fili and Kili are already out of site.</i></b> With a SIGH, Bilbo trudges forward.</p> <p>(гумор)</p>
7	<p>The wind broke up the grey clouds, and <b><i>a wandering moon appeared above</i></b> the hills between the flying rags.</p> <p>(персоніфікація)</p>	<p>Suddenly, Tom reaches for his handkerchief. <b><i>Instead, the troll grabs Bilbo, SPRAYING SNOT all over him.</i></b> Tom peers down at the hobbit, taken aback.</p> <p>(гумор)</p>
8	<p>Also the <b><i>mischievous seemed to have got into the fire.</i></b> Dwarves can make a fire almost anywhere...but they could not do it that night, not even Oin and Gloin, who were specially good at it.</p> <p>(персоніфікація)</p>	<p>WILLIAM What are you then, an oversized squirrel? BILBO I'm <b><i>a burgl- a hobbit!</i></b> TOM <b><i>A Burgla-Hobbit?</i></b></p> <p>(гра слів)</p>
9	<p>Bilbo was sadly reflecting that adventures <b><i>are not all pony-rides in May-sunshine,</i></b> when Balin, who was always their look-out man, said...</p> <p>(порівняння)</p>	<p>From across the clearing, William sees him. The troll <b><i>lumbers over,</i></b> grabbing Bilbo by his arms and legs.</p> <p>(порівняння)</p>
10	<p>Some said they could but go and see, and anything was better than <b><i>little supper, less breakfast, and wet clothes all the night.</i></b></p>	<p>Bilbo's face <b><i>LIGHTS UP.</i></b> He has an idea.</p> <p>(порівняння)</p>

	(градація)	
11	<p>Then the <b>rain began to pour</b> down worse than ever, and <b>Oin and Gloin began to fight.</b></p> <p>(метафора)</p>	<p>WILLIAM What do you know about cooking dwarf? BERT Shut up and let the <i>flurgaburburrhobbit</i> talk.</p> <p>(гра слів)</p>
12	<p>and do what they could they made a deal of <i>rustling and crackling and creaking</i> (and a good deal of <i>grumbling and dratting</i>), as they went through the trees in the pitch dark.</p> <p>(алітерація)</p>	<p>GANDALF Looking behind. Nasty business; still, they're all in one piece. THORIN <i>No thanks to your burglar.</i> GANDALF He had the nous to play for time. <i>None of the rest of you thought of that.</i></p> <p>(сарказм)</p>
13	<p>“You must go on...” said Thorin to the hobbit. “...come back quick, if all is well. If not, come back if you can! If you can’t, hoot twice like a barn-owl and once like a screech-owl, and we will do what we can.” Off Bilbo had to go, before he could explain that <i>he could not hoot even once like any kind of owl any more than fly like a bat.</i></p> <p>(іронія, порівняння)</p>	
14	<p>...though I don’t suppose you or I would have noticed anything at all on a windy night, <i>not if the whole cavalcade had passed two feet off.</i></p> <p>(гіпербола)</p>	
15	<p>As for Bilbo walking primly towards the red light, I don’t suppose <i>even a</i></p>	

	<p><i>weasel would have stirred a whisker at it.</i></p> <p>(порівняння, літота)</p>	
16	<p>“<i>Bilbo Baggins, a bur—a hobbit,</i>” said poor Bilbo, shaking all over....  “<i>A burrahobbit?</i>” said they a bit startled...  ...  “<i>What’s a burrahobbit got to do with my pocket, anyways?</i>” said William.</p> <p>(гра слів)</p>	
17	<p>“<i>And please don’t cook me, kind sirs! I am a good cook myself, and cook better than I cook,</i> if you see what I mean.</p> <p>(гра слів)</p>	
18	<p>Bilbo had just enough wits left...to scramble out of the way of their feet, <i>before they were fighting like dogs...</i></p> <p>(порівняння)</p>	
19	<p>“Here you, are there any more of your sort a-sneakin’ in these here woods...?”  ...  “<i>Yes, lots,</i>” ... “<i>No none at all, not one,</i>” he said immediately afterwards.</p> <p>(оксиморон)</p>	
20	<p>“There’s more to come yet,” said Tom, “or I’m mighty mistook. <i>Lots and none at all, it is,</i>” said he.</p> <p>(сарказм)</p>	
21	<p>Soon <i>Dwalin</i> lay by <i>Balin</i>, and <i>Fili and Kili</i> together, and <i>Dori</i></p>	

	<p><i>and Nori and Ori</i> all in a heap, and  <i>Oin and Gloin and Bifur and Bofur</i>  <i>and Bombur</i> piled uncomfortably near the  fire.  (гумор)</p>	
22	<p>...but there was a <i>good deal of food</i>  jumbled  carelessly on shelves and on the  ground, among an <i>untidy litter of</i>  <i>plunder</i>,  of all sorts <i>from brass buttons to pots</i>  <i>full of gold coins standing in a</i>  <i>corner</i>.  (градація)</p>	